

KELEMEN ANDRÁS

Kapunyitás a Külügyben

Ez az írás tekinthető a „Népjóléti Sziszifusz” (l.: Életünk, 2021. január) folytatásának, legalábbis a történeti időben azt követi. Ott a Népjóléti Minisztérium rendszerváltó munkájába vezettem be az olvasót élményeim alapján, itt a külügyminisztériumi időszakom kerül sorra.

ANTALL KÜL-ÜGYESSÉGRE BIZTAT (1992. JÚNIUS)

Amikor Antall hívatott, fel voltam készülve elbocsátásomra. Szobájában is búcsúzva néztem a már oly ismerős bútorokra. Ő azonban egykettőre felkavarta alakuló lelki békémet.

– Arra gondoltam, hogy menj át a Külügybe államtitkárnak, András. Katona Tamást elviszem, mert nem jön ki a miniszterrel.

– De miért énrám gondoltál Tamás helyén?

Tudom, hogy Jeszenszky Géza körül vannak zavarok, de rokonom és ezen az érzékeny területen nehéz volna olyan embert találni, akiben jobban megbízhatnék. Ha valaki, akkor te ki fogsz jönni velem – már eredeti szakmádból hozott fogékonyságod miatt is. Neked van vezetői gyakorlatod is, át tudod látni egy olyan nagy intézmény működését: vedd kézbe azt a házat. Ugyanakkor téged nem fűtenek az együttműködést rontó személyi ambíciók.

– Bocsáss meg, de nem gondolod, hogy eléggé lehetetlen feladat másodvezetői helyzetből megfelelni kérésednek? Ha Géza elmérgesedett helyzetben van, engem is bizalmatlanul fogadhat.

– Nézd, nekem szükségem van olyan valakire, aki beelátja a Külügy dolgaiba. Aki jelzi Gézának, vagy ha kell, nekem, hogyha rossz irányt vesznek a dolgok. Aki megóv a váratlan bajoktól. És hát lehetőleg Gézát is vissza kéne tartani meggondolatlanságtól. Rokonomként jól ismerem. De épp ezért azt is tudom, hogy kell mellé segítő. Tegyel meg mindent, hogy a Külügy munkája jobb legyen.

Hallgattunk egyet, de biztos, hogy mindkettőnknek beugrott az ukrán alapszerződés nyitási-csuki állapota.

Kis szünet után váltott.

– Egyébként tudom, hogy foglalkoztál keletkutatással. Persze vannak a Külügyben a Nagy Testvérnél tanult káderek; nekem viszont a volt szovjet térségben történő mozgásunkhoz olyan ember kell, akinek nem lapult a zsebében vörös pártkönyv. Aki nem a Birodalom emlőjén nevelkedett.

Nagy levegőt vettem. Lelki szemem elől elúszott a székesfehérvári osztályomra való visszatérés képe.

– Bizalmod megtisztelő, de mázsás. Mégis vállalom, egyrészt miattad, mert segíteni akarok neked; másrészt mert régóta foglalkoztat a Kelet.

Antall ekkor ázsiai építkezésre biztatott. Egyképpen gondoltuk, hogy a szovjet térség velünk érző népeivel közvetlen kapcsolatra kell törekednünk, immár moszkvai közvetítés nélkül. Beszéltem neki Rásonyi László volt ankarai egyetemi tanárunkkal való kapcsolatomról. Szó került arra, hogy egykori nehézségeim közepette egy ízben épp Germanus biztatott a török nyelvvel való további foglalkozásra; s ennek kapcsán szinte lírai vallomást tett a török nyelv szépségéről. Ennek hallatán Antall felállt mellőlem és nemcsak nekem javasolta, hogy forduljak kelet felé, de maga is keletre tett három lépést a szobában. Odalépett az üvegszekrényhez és Germanus Gyula névjegyével tért vissza. Mondtam, hogy nekem is van hasonló a birtokomban.

Úgy történt, mint a mesében. Míg az egész Külügy atlanti lázban égett, s a volt elvtársak is új csillagot kerestek maguknak a nyugati égbolton, megnyílt előttem a volt szovjet térség és a Közel- és Közép-Kelet. Át lettem állítva, mint az óra téli nyári ideje.

*

Elköszönvén Surjántól, kibukott belőle, hogy ő is szívesen foglalkozna külügyekkel. Mindeddig ezt nem tapasztaltam, de később, az Európa Tanácsban ő volt a magyar képviselői küldöttség legjobb vezetője. El tudta simítani az ellentéteket, mert odafigyelt a tagokra és gördülékeny volt a kapcsolata a másik oldal képviselőivel is. Ugyanakkor következetes kereszténydemokrata politikát vitt. Szóval ezúttal irigy lehettem rá. Kibugyant belőle, hogy szívesen jönne velem.

Visszatérve irodámba, elgondolkoztam azon, hogy befejezetlen harcteret kell elhagynom. De itt már úgysem maradhattam volna. Mégis úgy voltam vele, mint ahogy kedves bajtársam, a Magyar Gyógyszerész Kamara elnöke, Dr. Szabó Sándor írta nekem címzett búcsúztató levelében: „Amikor új funkciójához sok sikert kívánunk, a magyar gyógyszerész társadalom nevében, szorongással vesszük tudomásul, hogy a gyógyszerellátás privatizációja ügyének egyik fő támogatóját vagyunk kénytelenek a jövőben nélkülözni.” Neves kollégám, a Szent László kórház igazgatója, későbbi miniszter, Mikola István pedig azzal eresztett el, hogy „sokat tettél a mindannyiunk számára nagyon fontos egészségügyi reform folyamat elindításáért. Tevékenységedet figyelve imponáló volt az a szerénység, szakmai alázat, mellyel az egészségügy nehéz, megoldásra váró problémáit mindig is megközelítetted. Amikor sajnálom a tárca éléről történő távozásodat, jó érzéssel tölt el, hogy egy másik igen fontos területen ezt a munkastílust meg tudod honosítani. A nagy hangoskodás, csepepaték közepette nagyon kell a józan hang.”

A kiröptető fehérvári MDF-fészekből pedig talán Csuti Böbe hangja volt a legtalálóbb:

„Szívből örülünk a sikerednek, izgulunk is érted kellőképpen, de gratulálni, a családunk hagyományához híven csak egy év múlva fogunk. Tehát most várunk Téged 1993. június 15-én egy jó hideg pezsgőre! Feltéve, ha nem leszel éppen úton valahol Fokföld és Alaszka között. Azt ajánljuk, hogy sürgősen növesszél egy jó nagy bajuszt, mert az Jeszenszkynek éppen nincs, és így ketten együtt úgy fogtok kinézni, mint egy derék, becsületes szabaddemokrata. Ami nem is árt, hisz olyan csodabogár különben nincs is.

Azért aggódunk is érted, mert tudjuk, hogy darázsészekből darázsészekbe kerülél, csak itt csillogóbbak a torok, pöffeszkedőbbek a vörös potrohok, és alattomosabbak a sokszor próbált régi fullánkok. Kimerültség esetén pedig majd ajánlunk Neked egy jó pszichiátert!

Nagyfelelősségű új munkádhoz nyugodt erőt kívánunk

Böbe és családja”

Útravalóval pedig Komlóssy Jóska látott el:

„E sorokat írva – akár egy film kockái – vonulnak el előttem a régmúlt évek jeleit. Eszembe ötlük első nemzetközi szárnypróbálgatásaimat követő lelkes beszámolóim Budapesten. Később apró N.G.O. -sikereim megvitatása Székesfehérvárott. Közös örömeink emléke, minden jel kielemzése, ami egy jobb jövő reményét látszott előrevetíteni.

Azóta – sok víz folyt le különböző folyókon. S a világ tengelye minden elképzelést meghaladóan fordult. Egy dolog azonban édeskeveset változott. A kisebbségi sorba taszított magyarság sorsa.

Nekem meggyőződésem, hogy Te a változó időkben is megmaradtál annak, aki nek mindenkor ismerlek.

Arra kérem az Úr Istent, adjon néked erőt, s jó egészséget, hogy sokáig és sikerrel szolgálhasd szeretett Hazánk s Nemzetünk javát.”

A KÜLÜGYMINISZTERIUMBAN

Aggodalommal és reménységgel övezve elszántan toppantam be az új munkahelyem akkori ódon kapuja mögé a Duna-parti sarokbejárón.

Surjántól el; következett az új főnök. Jeszenszky korábban nem ismert engem; nagyon más pályáról jöttünk. Rosszul eshetett neki, hogy Antall nélküle döntött új helyetteséről. Elődömmel pedig megégette ujját. Sértettséget is éreztem: ha Antall megbízik benne, miért nem ő választ magának államtitkárt? S mindennek tetejébe, a Lezsák talpasai közül érkezik az új ember. Jaj, és elődöm, a vele viaskodó Katona Tamás is nyíltan dicsért, nagyon jó véleménye volt rólam (a Március 15. Társaságban ő volt első díjazottunk). Ez lerontja azt a képletet, hogy a miniszteremmel együtt mindketten egy csapatban kéne játszunk: az MDF tagjai vagyunk. Utólag visszatekintve pályáján, az a meggyőződésem: hogyha nem Antall József vezeti az MDF-et, akkor bizonyára szadeszes lett volna (l. Böbéék levelét).

Azzal kezdődött, hogy a „börtön-gyógyászatban” felcsipett kifejezéssel élve: betagadtam. Géza maga akarta kijelölni az engem körülvevő személyeket, én pedig kijelentettem, hogy személyi titkáromat és gépkocsivezetőmet hozom magammal a Népjóléti Minisztériumból. Testi épségemet és napi ügyintézésemet nem bízhatom hozzám nem kötődő emberekre egy olyan intézményben, ahol van sok külügyes, akad elég belügyes, de a legtöbbje: egyszerűen csak ügyes.

Ám volt másik oldal is. Egy csomó jelentkező jelezte, hogy mellettem szeretne dolgozni. Volt, aki csak tolmácsként; de a szakértőknek is széles szinképe vonult fel.

A kisebbségi harcos bécsi ügyvéd, Eva Maria Barki pl. egyszerűen ráműzent, hogy jövő vasárnap délelőtt várjam a minisztériumban, mert beszélni akar velem. A gyanús családfájú – magát KDNP-snek valló, de kiváló szoci kapcsolatokkal rendelkező – Andrassy János pedig az előszobámban óhajtott tanácsadóként berendezkedni. (És jellemzően, amikor rákérdeztem a társszerveknél, hogy ugyan ki is ő, s milyen a múltja, semmitmondó pársoros választ kaptam. Holott más forrásból arról is értesültem, hogy az ántivilágban nyugati fegyverüzletben is benne volt...) Nyugati magyaroktól gyakran hallottam felhánytorgatni, hogy kevésbé vesszük igénybe az ő tapasztalataikat. De a szaladó időben, megfelelő háttérismeret híján gyorsan kellett döntenünk. Mindenesetre elmondhatom, hogy én mindkét minisztériumban dolgoztam együtt emigrációs háterű magyarral. De nem az itt említettekkel.

A munkaszervezet magját mindenesetre gyorsan kiépítettem. Ez állt a személyi titkárságból, az adat- és személyforgalmat kezelő – parlamentinek nevezett – titkárságból, majd pedig a Külügy elemző-tervező csoportjából.

HELSINKI

A Külügyminisztériumban 1992. június 19-ével kezdtem. Július 9-én már utaztam a miniszterelnökkel Helsinkibe, az EBEÉ-utóértekezletre. Ekkor vált az ENSZ térségi szervezetévé és elindult az „értekezletből szervezetté”¹ válás útján.

Az Inter-Continental Szállóban mindjárt kaptam is egy kocogós térképet („jogging map”), hátha kedvem támad néhány kilométert lefutni tanácskozás előtt. A finn elnök díszvacsorájára már nem emlékszem, de arra igen, hogy volt egy kavargó gyülekezés az előtérben, lépcsőkön, s csoszogtunk felfelé, mint egy nagy fogadáson. Ott kedvemre legeltethettem a szemem a világ vezetőin. Ám ez nem tartott soká, mert ahogy kísérem Antallt, még a lépcsőházban felbukkant az óriás-medve Helmut Kohl és barátságosan a vállára vereget. – Joseph – szólítja meg igazi örömmel. Néhány mondat után pedig azt ajánlja: hagyjuk itt az egész felhajtást és járjunk egyet a környéken. A „nagyothalló fiúkat” nem számítva hármásban ballagtunk egy kerthelyiségig, s ott az urak baráti beszélgetésbe elegyedtek. Persze a környező asztaloknál is feltűnést keltettek, így néhány barátságos szó jutott a nagyközönségnek is. Köröskörül barátságos, érdeklődő arcok; a polgárok örömmel látták maguk között a nagyokat. (Akkor még nem volt terrorista behozatal arrafelé.)

A visszaútra – más intézendők miatt – menetrend szerinti géppel külön kerítettem sort, a felhők fölött magukat dühös-részegre ivó skandináv turisták között. Megfelelő áthangolás az itthoni valósághoz. Kiepítettem titkárságomat, bár Géza még hetekig rugózott azon, hogy nem fogadja be a magammal hozott két közvetlen munkatársat. Kitarítottam. Elindult alattam, amire felraktak, a külügyi velocipéd.

Volt küzdelmem elég. Személyzeti ügyekben szinte rendszeresen. Ugyanis ott elvileg illetékességem sem lett volna. A közigazgatási államtitkár, Martonyi János azonban feltehetően gyenge helyzetben érezhette magát vadonatúj vörös pártkönyvével (akkor lépett belé az állampártba, amikor az eszesek már kifelé sirültek). Valószínűleg ezért

szállt ki minden személyi ütközésből. Helyette Bába Iván helyettes államtitkára tudtam támaszkodni, mert ő viszont az egyetlen erélyes és a dolgokat átlátó vezetőnek bizonyult a házban. Ő meg azért szorulhatott rá támogatásomra, mert ugyancsak felvidéki nemzettársa, az akkor már vezető személyiségnek elismert Duray Miklós eleinte mindent elkövetett leváltása érdekében. (Politikailag volt terhelő véleménye.) Szép teljesítménynek tarthatom, hogy Duray barátságát is meg tudtam tartani.

KISEBB EREDMÉNYEIM

Jeszzenszky személyi politikáját az MDF talpasaival szembeni mély ellenszenv vezette. Sokszor tapasztaltam, hogy liberális sugallatra döntött ilyen kérdésekben; legfeljebb akkor nem, amikor kifejezetten ellene irányult egy-egy szadesz oldalról jövő támadás. Velem szemben mindvégig bizalmatlan volt. Ennek ellenére, voltak eredményeim. Bele tudtam szólni németország-beli döntésekbe ottani kiváló emigrációs kapcsolataim révén. (Mindjárt 1992 októberében Münchenben teremttem az ottani szervezeteink és a főkonzulátus meghívására, s erre az alkalomra megjelentettem német partnereim számára a „Die Ungarische Aussenpolitik” tájékoztató összefoglalómat is.) Más jellegű dolog, de emlékszem, hogy hasznos volt Pintér Lajos veronai tiszteletbeli konzul működési területének kiterjesztése Trento és Mantova területére is; vagy éppen az emigrációnk egyik kiemelkedő személyiségének, Töttösy Ernőnek a kitüntetése. Ellene ekkor elsősorban az szólt, hogy a jóvátételi törvényekről elmarasztaló véleményt mondott, s ezért ugye a mameluk felfogás szerint nem kitüntethető. Szerintem pedig igen. A jogi szakvélemény ugyanis nem ellenséges megnyilvánulás. Egészen más ez, mint a hazai és külföldi újságok támadásai; amelyekkel kapcsolatban néha nem tudtam megállni, hogy akár a teljes visszhangtalanságba is, de el ne küldjek egy-egy helyreigazító írást. Még a Népjólétből, 1991-ben írtam meg a Magyar Hírlapnak egy torzítására válaszul az akkori tulajdonosnak, Robert Maxwell-nek, hogy „az álhír szent a balvélemény szabad”²; s mindjárt a külügyi belépésem után ugyancsak kértem helyreigazítást az Economist-tól a magyar politikáról írt szövege kapcsán. Ezt hívják üresjáratnak (mármint részemről; teljes államtitkári szépségem sem volt elég ahhoz, hogy a gengszter – akár udvariassági – válasza méltasson).

Ütközött a véleményünk abban is, hogy Géza takarékosági szempontból nem kívánta megvásárolni a Külügyminisztérium épületének Bem térre néző felét. (Ma ott a főbejárat.) Én viszont elképzelhetetlen balfogásnak tartottam, hogy egy külföldi cég tulajdonolja a miniszter széke mögötti falat. A feladatok miatt is, de biztonsági szempontból is meg kellett vennünk a ház túloldalát.

Hosszú menet volt a diplomataképzés kialakítása. Tovább kellett lépniünk abból a gyarmati helyzetből, amikor külföldön töltötték fel a nemzet szolgálatára készülők szakembereink agyát. Az én ottani időmben tele volt a ház Moszkvában végzetekkel, ún. IMO-sokkal. Közöttük egyaránt voltak segítőkész és használhatatlan munkatársak; de körülbelül húszat el kellett küldenünk a ciklus során. Még így is előfordult az az ésszel alig felmérhető eset, hogy több fontos meghívóm elkallódott a házban,

mert nagy betűkkel az volt ráírva, hogy DINNER (vagyis hogy terített asztal mellett kerülne sor a megbeszélésre), és a zombit megjátszó személyzet ezért az egyik, Dinner Jóskának nevezett dolgozóéna vallotta hinni. Szóval szükség volt arra, hogy akár nagy erőfeszítéssel, de kívülről is vonjunk be új erőket. Így lettek egyetemi tanárokból nagykövetek, de így került mellém gyors döntésemmel a turkológus Hóvári János is; valamint így alkalmaztam Németországból a vállalkozó Szepesváry Jenőt. A továbblépés érdekében Rostoványi Zsolt egyetemi tanárral működtünk együtt. Ő a nemzetközi kapcsolatok tanszékét vezette és megszervezte a Postgraduális Nemzetközi és Diplomáciai Tanulmányok Intézetét, röviden BIGIS³-t. A diplomataképzés jövőjéről éppoly heves viták folytak, mint a DTEI (Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóság) gazdálkodásáról és annak további formájáról⁴. Elértem, hogy mind Antall József, mind a neki tanácsot adó Boross Péter belügyminiszter a szervezet Jeszenszky által tervbe vett magánosítása ellen és eredményérdekeltségű költségvetési szervezetté való átalakítása mellett állt ki.

Az már csak hab a tortán, hogy miközben főnököm kiosztotta rám a Nemzetbiztonsági Hivatallal való együttműködés megszervezését, tehetetlennek bizonyultam olyan gyanús eseményekkel kapcsolatban, mint amikor még azon augusztusban betörték a kocsimba (nem tudtak elvinni semmit); vagy a következő évben, amikor egy vasárnap magam vezettem a kocsit és váratlanul megszűnt a fékhatás. Természetesen jelentettem ezeket az eseteket, de nem erőltettem. Beláttam, hogy még Gézának sem jönne rosszul, ha alaptalanul vádaskodó fura személynek lehetne megbélyegezni engem.

Míg a titokmesterséggel ellenvetés nélkül vállaltam az „olajos birkózást”⁵, a szlovákokkal való Duna-tárgyalást elhárítottam. A kormány taktikai utasításainak végrehajtását, az eleve vesztes helyzetben szükséges jogi csúrcsavarok kidolgozását, mind ezt Európa részvétlen szeme előtt, rettentően testidegennek éreztem. Szerintem ugyanis akkor az országot megtámadták, s a trianoni határt is áttörték. Csak ebből voltam hajlandó kiindulni.

Ám nem tértem ki a nehézségek elől, ha magamat adhattam. Mint „politikai” államtitkár vállaltam pl. belpolitikai összefoglalók megtartását. Ugyanis kezdettől gyötört a kétely, hogy egy idegen országban mi módon képes követni – és főleg: értelmezni – a diplomata az eseményeket, amikor a magyarul hozzáférhető sajtó túlnyomórészt ellenséges, a külföldi sem barátságos; s a belső csatornán érkező hírek főleg szakmai vonatkozásúak, s legtöbbször nem kifejtőek. Márpedig – még ha a legjobb szándékot is tétélezzük fel róla, bár ez sem mindig ül – egy Magyarországot képviselő személynek legalább tudnia kell az itthoni valós helyzetről és eseményekről ahhoz, hogy azt eldöntse, hogyan használja ismereteit. Külföldön élő, velünk együttérző magyaroktól pedig folyton érkezett a sürgetés, hogy építsen ki a kormány jobb tájékoztatást, mert a világsajtóban főleg rontott hírek jelennek meg rólunk. A Külügyben eltöltött első évem ebből a szempontból is nagy kihívás volt. Alig melegegtem meg a házban, beütött a hírhedt Csurka-dolgozat⁶. A tartalmától függetlenül riadtan olvastam végig. Egyrészt aggodalmát átéreztem: az MDF – különösen a kormányt buktatni kívánó benzinár-lázadás óta – gyengül. Ám milyen hatása lehet annak, ha

egy MDF-alelnök az MDF házinak tekintett lapjában nyílt színre visz kormány-ellenes támadást jelentő bírálatot? A kormányt megerősíteni kéne; s annak nem az a módja, hogy a meglevő bajokat taszító javaslatokkal akarjuk kiigazítani. Itthon is fenekestül felkavarja a közéletet, s külföldön is megingatja csöppnyi tekintélyünket.

CSURKA-DOLGOZAT

Minden testületben erre igyekeztem rávilágítani; Csurkát többször is megkerestem. Szigorúan szakmai, a kormányzati törekvést tisztázó külpolitikai cikket írtam a Magyar Fórumba. Végül vacsoraasztal mellett igyekeztem meggyőzni. Odahívtam Pintér Lajost, hogy az ő 56-os hitele és nyugati világtapasztalata éreztesse még jobban, hogy a külföldi hatás romboló lesz: felerősíti a magyarokról úgyis meglevő legrosszabb képet. Sőt 1993 márciusában megírtam „Nyilatkozat helyett...” c. röpiratomat az MDF Fejér megyei választmányának javaslatára. Ebben kifejtettem érdemi véleményemet Csurka bírálatáról és javaslatairól, valamint az MDF további irányára vonatkozólag. (Mivel ezt becsületesen belső anyagként kezeltem, és botrányos elemeket nem tartalmazott, külső visszhangja nem lett. Természetesen Csurkának is átadtam.) Ám Csurka végül, nem rám hallgatott; volt közelében erősebb hatású személy (Gizi). Én meg lehetetlen helyzetbe kerültem, mert a VI. Országos Gyűlésünkre készülvén a Magyar Fórum engem is felsorolt azok között, akik elnökségi tagként továbbvihetik az MDF-et. (Hiszen engem is megjelentettek a támogatóitjaik között.) Ott közölt életrajzomban olyant fogalmaztam meg, amiért kis rosszindulattal ki is lehetett volna nyírni: „Meggyőződésem, hogy határozottabb, átgondoltabb politizáláshoz a kormánynak égető szüksége van az MDF ösztönző és bíráló tevékenységére.” Igen ám, de a lap másik oldalán ott volt, amit a szerkesztőség csúnyán nem egyeztetett velünk: hogy Csurka pedig Antall helyébe akar lépni (majdnem azt írtam: akarják léptetni). Kaptam is egy váratlan⁷ éjszakai telefonhívást Antalltól – hálás lehetek neki, hogy döntése előtt meghallgatott – és így tudtam tisztázni, hogy csupán szerencsétlenül sikerült közvetítő voltam⁸. Megmondtam neki, hogy ahogy ő nem tudott a „lapunkban” (mert a Magyar Fórum névleg az MDF lapja volt) megjelenő Csurka-dolgozatról (mert megírója közülünk senkivel sem egyeztetett), úgy én sem tudtam, amikor felajánlották a rólam szóló anyag közlését, hogy az egy „Csurka vagy Antall” felvezetéssel fog megjelenni. Antall személyesen mondta nekem, hogy felajánlotta: módot ad Csurkának, vegye kézbe a bírált hibák kiigazítását, de azt már nem vállalta. Én pedig erre csak azt mondhattam, amit nagyon sok egyszerű MDF-tag: kell a bírálat, de mellé kell tenni az építés használható tervét. Kormányozni pedig kettejük közül csak Antall képes. Így is lett. Már 1992. augusztus 27-én, országos választmányunk ceglédi ülésén Antall és Csurka jelenlétében nyílt szavazással és túlnyomó többséggel továbbra is bizalmat szavazott Antall Józsefnek, s a VI. Országos Gyűlés január 23-án egyértelműen újra szavazta Antallt. Sajnos, az ügy mégsem zárult le. A hasadás tovább feslett. Miután a Magyar Út Körök mozgalma mellett a képviselőcsoportban is formálódni kezdett egy ún. Magyar Igazság Nemzetpolitikai Csoport, a miniszterelnök kénytelen

volt tiszta vizet önteni a pohárba és 1993 nyarán(!) rákérdezni a képviselőkre, hogy a továbbiakban maradnak-e az MDF-frakcióban.

Ez a történet felfokozottan jeleníti meg azt a jelenséget, amelyet Biczó Henriett írt le 2001. szeptember 8-i Magyar Hírlap-beli cikkében: „A középosztálybeliek a politikát mindig panaszkodásra használják. Azonnalra várják a politikai ígéretek megvalósulását, majd amikor ez nem következik be, visszazuhannak a panaszáradatba.”

Mindez pedig történt az ugyanezen évben esedékes társadalombiztosítási önkormányzatra való átállás közben, kedvezőtlenül befolyásolván az erőviszonyokat a tébéképviselőválasztási kampányban. A folyamat magával sodorta Für Lajos ügyvezető elnöki tisztségét is...⁹

KÖLTSÉGVETÉS ÉJFÉLIG

Ám a 91-es év nem múlhatott ki még egy látványos erőpróba nélkül. Elvégre a kormány az első teljes éve után először gyűrőzhetett neki végre saját törekvéseit megjelentető költségvetés megalkotásához. Az ellenzékben megszületett a terv: meg kell mutatni, hogy a vihártépte kormány képtelen végrehajtani akarátát; vagyis az érvényben levő szabályok szerint meg lehet akadályozni az 1992. évi költségvetés időben, még 1991-ben történő elfogadását. Ugyanis az Alkotmánybíróság szerint egy elfogadott törvény alkotmányellenessé válik, ha a benne szereplő hatályba léptetési időpont előtt nem hirdetik ki és nem jelenik meg a Magyar Közlönyben. Vagyis ez esetben 1991. december 31. a záródátum. Ezért már a bizottsági munka során elárasztották a törvényjavaslatot – leggyakrabban tartalmatlan – módosító indítványokkal, s ezekről már ott is, majd a plenáris ülésen is egyenként kellett szavazni. S minden érintett bizottságban, azután a patkóban is hiánytalanul jelen kellett lenniük a kormánypártiaknak; mert az ellenzék kivonult, hogy ne sikerülhessen a szavazás. A költségvetési bizottságban pedig még riasztóbb lett a helyzet, mert annak ellenzéki elnöke kiszállt és így a kormánypárti alelnök vitt végig 56 órányi ülést. A bizottsági állásfoglalások megszületése után a T. Ház nekifogott a több száz oldalas iratcsomag szavazásához. Az ellenzék pedig kivonult; így nemcsak az igen-szavazatainkra volt szükség, hanem hiánytalan határozatképességünkre is. Még az is előfordult, hogy a karzatról lopva figyelték, nehogy egy képviselőnk két gombot nyomjon. A több mint 24 órás ülésen a súlyos beteg Antall József végig kitarzott és irányított; az idős Kéry Kálmán pedig sok órás menet után, hogy el ne aludjék, felállva nyomogatta a gombot. Szilveszter délutánra mégis meglett a végszavazás. A hivatalnak a hátralevő időben kellett átvezetnie a módosításokat, aláírni a törvénycsomagot a ház elnökével, utolérni a vidéken tartózkodó köztársasági elnököt is egy aláírás erejéig; aztán jött a nyomtatás és éjfél előtti percekben megtörtént a közlöny terjesztése is. A szét-esni látszó kormánypárti szövetség óriási közösségi teljesítménnyel mutatta meg erkölcsi erejét.

HOLLANDIA

Az 1993-as év volt az egyetlen teljes esztendő, amikor eszközök voltak kezemben nemcsak a külpolitikai építkezéshez, hanem a tervezéshez is. (Így került közvetlen rendelkezésem alá a ház Elemző és Tervező Főosztálya.) Februárban nálunk járt Tyerescsenkó, Kazakisztán miniszterelnöke és nála elkezdtem a későbbi kifejezéssel élve „keleti nyitást”: virágzó török kapcsolatunkra is hivatkozva fehér asztal mellett több, együttműködésre számot tartható témára irányítottam figyelmét. Márciusi nemzeti tavaszunk Bonnban talált, s ott németországi kapcsolataimra építve és nagykövetségünk segítségével sikerült sajtószínt is érdeklődést kelteni a magyar törekvések iránt. Valamikor ebben az időszakban jártam Hollandiában is. Nem találtam erről papírt, de belém ivódott, hogy még eléggé gyakorlatlan voltam. Amikor tárgyalófelem hivatalosságot mellőzve egy díványra ültetett maga mellé, beszélgetés közben tárgyalási papírjaimat kezembe fogtam, s karomat a háttámlára fektetve leplezetlenül bele-bele-néztem. Külső szemlélőnek – ha lett volna – az lett volna a benyomása, hogy hol papírjaimmal, hol vele beszélgetek. De így ment folyékonyan és kihagyás nélkül, még a kérdezz-felelek is. Beatrix királyné is fogadni akart. Ekkor vágtam magam bocskaiába. A királynő helyet kínált és sok kérdése volt. Kerek, kissé húsos arca őszinte érdeklődést mutatott. Végül Antall József egészségi állapota iránt érdeklődött. Elmondta, hogy jó emlékét őrzi találkozásuknak és kérte, adjam át jókívánságait. Szemmel láthatóan nagyra tartotta miniszterelnökünket. Gyakran jut eszembe ez a délután, mert az ott kapott, holland oroszslánt ábrázoló mandzsettagombjaimat – bár aranyozásuk lepattogzódnában van – még mindig használom.

AZ OSZTRÁK ELNÖK LÁTOGATÁSA

A hó végén az osztrák köztársasági elnök látogatott hozzánk. Ez a látogatás számomra különleges színt kapott azzal, hogy Jeszenszky megbízásából külügyekben nekem kellett volna vezetőszáron tartani a köztársasági elnököt. Én készítettem elő útjait és nekem kellett tanácsadóként működnöm mellette, s követnem külpolitikai mozgását, tevékenységét. Ezzel Jeszkó visszaadta nekem az antalli kölcsönt; mert az világos volt, hogy Göncz még bizalmatlanabban fogadott, mint minden eddigi partnerem. Tudvalevő, hogy ő az Antallnak az SZDSZ-szel kötött egyezkedése, „paktuma” révén került nyeregbe, s végig az MDF-vezette kormány és Antall József ellen dolgozott¹⁰. Mindent megtettem, hogy befolyásoljam az ország érdekében történő legalább kül-politizálásra; s bár voltak pillanatok, amikor emberileg közel kerültem hozzá, világlátásunk közti különbség áthidalhatatlannak bizonyult. Béla király úti palotájában a megbeszéléseket ezért leggyakrabban valami politikától távoli témával indítottam, és csak az ő kedvence, néhány korty Becherovka után tértem rá a feladatomra. A Köztársasági Elnöki Hivatallal egyébként nem volt dolgom. A közte és Szuynyogh Károly címzetes államtitkár közötti kapcsolat végképp nem hivatalinak tűnt, inkább Jean és a gróf úr viszonyának. Azt vettem ki, hogy Károlyt valaminő hála köti

urához. Hallottam, amikor megmentőjének nevezte. Viszont épp ezért a köztük lezajló sok bizalmas jelzésből számomra inkább olyan összkép alakult ki, hogy nem is a szadesz módján értékeli a helyzeteket és eseményeket, hanem teljesen a régi szoci felfogást osztják. Megragadt bennem a kép, amikor pl. a főnöke cipőjét segíti fel, közben, félszavas lesajnáló értékeléssel illetve egy-egy kormányzati erőfeszítést. Mondta is Antall, persze négy szemközt, hogy azt remélte, hajlani fog a szavára, amikor kikötötte, hogy csakis Göncz Árpád lehet az SZDSZ-ből köztársasági elnök.

– Tekintetbe kellett volna vennem, hogy volt börtöntársak mondták, ott sem volt velük szolidáris, sőt...¹¹ – tette hozzá.

Nem volt könnyű így szekundálnom nyugati tárgyalófelekhez, s különösen a teljes belesimulást szemlélni a holland üzleti világ kívánságaiba, de még feszültebb volt a közös utunk Oroszországban. A finn-ugor és baskir-tatár állomásainkról kapott visszajelzések után Jelcin elnök le is akarta mondani a Göncz-cel való moszkvai találkozót.

Ám mielőtt erre rátérnék, álljunk meg egy törökös pillanatra. Áprilisban ugyanis megléptem döntő nyitásunkat a közép-ázsiai térségben.

TÖRÖK NYITÁS

A kézzel fogható építkezésem a török világban azzal kezdődött, hogy Országgyűlésünk, mint az Interparlamentáris Unió (alapító) tagja baráti csoportokat épített fel, és ezen belül én javasoltam és elvállaltam a török–magyar IPU-csoport vezetését. Ennek következtében a Török Nagy Nemzetgyűlés meghívására, 1920. április 23-i megalakulásának 70. évfordulóján tartott ünnepségre érkező nemzetközi küldöttség vezetőjévé választottak. Eljött életem egyik nagy pillanata: ünnepi beszédet mondhattam a török parlamentben. Nagy meglepetést és örömet váltott ki, hogy beszédemet – tekintettel a nagyvilágból jelen levő képviselőkre – ugyan angolul kezdtem, de azután törökül folytattam. Mindaddig török nyelven sosem szerepeltem nyilvánosan. (Talán – sokkal később – 2006-ban éreztem még hasonlót; akkor a Hősök terén, Árpád fejedelem lovasszobra előtti emelvényünkön állva. Széttékittem a téren: ameddig a szem ellátott ember-ember hátán, még a térre vezető utak is sűrűn feketéllettek. Lelket emelő érzés volt, és le kellett küzdenem a lámpalázat is.) Ám visszatérve a török eseményre, itt is felléptem az emelvényre és elhoztam szavaimmal testvéri üdvözlésünket és nagyrabecsülésünket Magyarországról; valamint a nagyvilágból érkezett képviselők nevében köszöntöttem a török alkotmányosság házáat. Értethető, hogy utána körülvettek lelkes török képviselők, hogy legalább néhány szót váltssanak velem.

A program többnapos lakomába volt göngyölve. Alig keltünk fel az egyik asztaltól, elénk térdelt a következő. Ugyan volt még egy szép tűzijáték az Első Nemzetgyűlés épülete előtti téren, de – egy város közepi terecskére tervezve – adottságai meg sem közelítették otthoni augusztus 20-i látványhoz szokott szemünket. Az egyik este pedig a zenekar ropogósabb számokra váltott, s akkor feleséggel, Évivel középre perdültünk, és olyan ropogós rock-and-rollt jártunk, de olyan „csürdögő-

léssel”, hogy az egész majd’ félszáz tagú társaságnak fennakadt a szeme. Akkor még nem tudtam, csak éreztem, hogy a meg nem ismert néptánc lobog-robog bennem. Lendületünkbe belevittük a magyar csárdás egész tüzességét. Olyan duhajon tomboltam, mint akiből kiszabadul minden visszafojtott élet. Úgy éreztem: megérkeztem. S így tört ki belőlem sok-sok év elfojtása. Ez igen! – láttam meg ázsiai vendég-látóink és képviselőtársaink szemében az elismerést. Jólesett a csodálatuk.

Alig másfél évre rá, tárgyalás-sorozatot folytattam le ismét Ankarában. Építem a török kapcsolatot, miközben nálunk folyik a Duna szlovák elterelése, Meciar szlovák kormányfő Magyarországra látogatva folytatja a macska-egér játékot velünk; az ukránok megeresztenek egy álhírt arról, hogy a magyarok visszavennék Kárpátalját; déli szomszédaink pedig újabb hullámban telepítik be a vajdasági magyar falvakat-városokat polgárháborús menekültekkel. Mindeközben a hazai sajtó kifigurazza Für Lajos honvédelmi miniszter „körkörös védelem” kifejezését, s egy Hovanyec című alak ezt képes leírni a Népszabadságban: „Az a rettenetesen homályos valami, amit nemzetinek neveznek, fojtogatóan rátelepszik mindenre, s immár végérvényesen tetszően elfedi a népit is.”

Eközben Mikes Kelemen mellszobrot küldünk Rodostóba és készülünk nagy közép-ázsiai nyitásra.

ÁZSIAI KEZDEMÉNYEZÉS

Antall támogatta kérésemet, hogy kormányunk gyorsan lépjen előre a közvetlen diplomáciai kapcsolatokban az orosz uralom alól felszabaduló térségben. Én pedig nagy körutat terveztem a déli volt-szovjet köztársaságokba. Elkezdtém tárgyalni a társminisztériumokkal, főbb intézményekkel és nagyvállalatokkal; megcsillantva a lehetőséget a hangsúlyos nyitásra egy általam vezetett népes küldöttségben. Az ódon szláv medve Tyerescsenkó miniszterelnök után Antall meghívta hivatalos látogatásra Nazarbajev elnököt is. Torma Józsefet, Oguz fiam szegedi török tanárát pedig bevontam közép-ázsiai terveimbe és ő ekkor a Kazak Parlament interparlamentáris bizottságához látogatott el. Úgy ítélt meg, hogy a kulcsország most Kazakisztán, mérete, fekvése, természeti gazdagsága és türk hagyományai miatt. Erőnktől telhetően segíteni kívántam a gyarmatosítás okozta tudatvesztés, a tömeges idegen betelepítés, a területvesztő „szűzföld-program” és a felmérhetetlen környezetszennyezés terheitől vergődő kazakok magukra találásában. Például ezért dolgozott mellettem Hóvári János, ezért választottam a magyarokat közöttük elsőnek képviselő személynek az alakuló államba Torma Jósikát: ő volt „a kazakul tárgyaló nagykövet” az akkor még uralmi helyzetben levő közvetítő nyelv, az orosz közegében.

Eredetileg Moldova fővárosa felé indultam volna, majd Kisjenőben (Kisineu, Kisinyov) tárgyalván értelemszerűen Baku lett volna az első meglátogatott türk állomás. Ott akartam tárgyalni magával Elcsibej elnökkel is, és részt vettem volna Vásáry István szintén turkológus nagykövetünk megbízólevelének átadásán. Onnan tovább Közép-Ázsiába: mindenekelőtt, Tengizbe, találkozni az ott dolgozó magyarokkal;

majd Üzbegisztán, Kirgizisztán, Kazakisztán, Türkmenisztán: sorrendben füzérré kapcsolva. Tadzsikisztánt nem terveztem az ottani békétlen helyzet miatt, viszont felvettem az útiterve egy másik, fontosabb hozzá hasonló nyelvű országot, magát Iránt. Onnan Törökországot Van-nál értem volna el. Ankarába érkezvén pedig utam összegzéseként a magyar–török együttműködést kívántam megvitatni még harmatos közép-ázsiai tapasztalataim alapján.

Ez volt a terv. Ám 1993 tavaszára az orosz titkosszolgálati tevékenység térségbeli ellentámadásának hatására annyira megromlott Azerbajdzsánban a helyzet, hogy nem volt értelme odalátogatni. (Nemsokára ki is robbant az elnökellenes Huszeinov-puccs.) Ennél jelentősebb volt az útiterve iráni fejezetére vonatkozó zavaró repülés. A házon belül a miniszterig felmenőleg ellenállást tapasztaltam, pedig Irán adósunk volt, s én meg kívántam kezdeni az elszámoltatást; már csak azért is, mert a kivített bonyolító egyes magyar cégeknél már csődvészély jelentkezett, és a helyzet a szállítások leállítását okozhatta. Igen, de a minisztériumban több kifogást félretolva azt tapasztaltam, hogy az igazi gond másutt magzik: Amerika rossz szemmel nézi ezt a kapcsolatfelvételt. Attól tart, hogy kettős (vagyis nemcsak polgári, hanem katonai) felhasználású iparcikkekhez jut tőlünk a perzsa ország. Annál is inkább, mert légi járművekre telepíthető URH zavaróberendezéseket korábban a magyar Technika KKV már szállított Iránba. Közben azonban voltak olyan jelzéseink, hogy bizony az USA saját magából indul ki; mert tőle is kerülnek ilyen termékek Iránba. Tudtam például, hogy előző évben egy amerikai cég kemény küzdelemben kiszorította brit vetélytársát tíz korszerű repülőgép Iránnak történő eladása ügyében. Ha pedig ez így van, akkor a figyelmeztetés részükről nem egyéb, mint tisztességtelen verseny-előnyre való törekvés. (Néhány hónap múlva ugyanígy akarta az amszi nagykövetség megakadályozni Latorcai János ipari miniszterünk iráni útját egy szokatlan hangvételű és nem a nagykövet által alászignált jegyzékkel.) Úgyhogy döntöttem: megyek. És jönnek velem sokan: beszállt féltucat minisztériumunk, a Központi Földtani Hivatal, a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság, a MALEV – akkor még élő – magyar légiforgalmi társaság, 14 gazdasági vezető, 3 bankár, egy biztosítási szakember, s valami sajtó is. Nagy küldöttséget alkottunk; a türk gondolkodásban a negyven azt is jelenti, hogy: sok. Nos, a miénk minden értelemben negyvenes csoport volt. Megsoroztuk új partnereinket: 17 nagyobb tárgyalást s legalább ennyi gazdasági és kulturális megbeszélést folytattam le, s a velem jött szakembereknek is mindenütt teremtettünk komoly szintű lehetőségeket. Legátütőbb talán a kazak külügyminiszterrel folytatott tárgyalásom volt. Mindjárt az elején átadtam ajándékunkat: egy szép zsinóros atillát. Otthon már a hátam mögött (szóban) öltek emiatt: miért nem viszek megszokott értékes tárgyat, pl. herendi porcelánt¹². Csak hát én, mint volt lélekbúvár és műkedvelő néprajzos, tudok a másik ember szívével érezni. A felkaftánozás a török világban mindenütt nagy megtiszteltetés, ha ki is kopott a gyakorlatból. A kazak külügyminiszter eléggé barátságosan hivatalossággal fogadott. Arra számított, hogy megint valami „nagy nyugati utazó” érkezik és üvegyöngyöt kínál olajért. Mind a korábbi birodalomban, mind új napnyugati érdeklődőknél azt tapasztalhatta, hogy alapjában lenézik a keleti népeket.

Erre én intettem munkatársaimnak, s ők behozták az ajándék „beszélő köntöst” neki és helyettesének. Átadtam, s a bizalmatlan diplomatából kedves kazak rokon lett.

Aznap este kartársam, a kazak külügyminiszter-helyettes, Szalim Almagambetovics Kurmanguzsin adott tiszteletemre vacsorát. Ott keményen helyt kellett állni, mert a kazak húsételek kívánták ugyan a vodkát és a konyakot, de kölcsönösen felköszönöttük egymást, hazánk nagyjait, közös ügyeinket, várható együttműködésünket. Volt, amikor a pohárka tartalmát ügyesen mellécsurgattam, visszagondolván kórházi pártitkárunknak a szovjet kórházban töltött elázott óráira. Szóval ment minden a szovjet recept szerint, de őszinte baráti érzéssel – s ez nagy különbség! Ennek a páratlanul jól induló kapcsolatnak később meg is lett az eredménye. A volt szovjet diplomata, Kurmanguzsin – az egyik atilla boldog tulajdonosa – maga jött Budapestre nagykövetnek, azzal a feladattal, hogy a térség országaiba is megbízást kapott. Budapestet választotta, bár Bécsben ingyen épületet ajánlottak a kazakoknak, s mi ilyen nagyvonalúak nem tudtunk lenni. (Ezzel megtörtük Bécs fölényét: azt a szokást, hogy több távolibb állam onnan rendelt ki, vagyis akkreditált hozzánk is nagykövetet.)

Közben nagyon vártam otthonról a hírt, hogy a kormányülés rábólint a nagykövetségünk megnyitására Almatiban. Ám a minisztereink tanácskozásának elhúzódása miatt szorult helyzetbe kerültem: itt volt már az ünnepélyes nyitás, a címtábla felavatásának időpontja, de a felső beleegyezés még nem érkezett meg. Úgy éreztem, nem tehetem meg, hogy elkezdem húzni az időt, mert annak rossz üzenete lenne ilyen jó előkészítés után. Nagy levegőt vettem; és végül 20-30 perccel a kormány döntése ELŐTT, a jelenlevő notabilitások és sajtó jelenlétében ünnepélyesen megnyitottam a térségbeli első nagykövetségünket és nyilvánosan bemutattam Torma Józsefet, mint ügyvivőt. (Szerencsére, végül a kormány nem napolta el a döntést, és akadály nélkül rábólintott. Ha nem így történt volna, akkor zaftos botrányt lehetett volna ebből is kavarni.)

Máig őrzöm egy tiszta A4-es lapon az új nagykövetség első pecsétlenyomatát.

Almatiból távoztamkor persze Kurmanguzsin kikísért a reptérre, s ott váratlanul bekövetkezett a kölcsönkenyér visszajár esete: az utasváró nagy nyüzsgése közepette ünnepélyesen reám húzott egy kazak szokmányt, vagyis sapant, s fejembe nyomott egy hozzáillő kalpagot. Bármennyire is feszélyezett a sok kíváncsi szem, tudtam: ez az igazi visszaigazolása az őket felkaftánzó ajándékomnak.

A tárgyalóasztalok egymásutánját itt nem sorolnám fel. Lényeg, hogy mindannyian úgy dolgoztunk, mint a konzervnyitó. Érthető; ha meggondoljuk, hogy a kelet-közép-európai térségből egyedül Magyarország jelent meg ilyen súlyú és számú személyes küldöttséggel. Ideillőbb, ha néhány mély emlékemet említem meg. Például, hogy kirgizisztáni szállodánkban egy este tárgyalás után az ifjabb Ajtmatov, a híres író fia, egyben külügyminiszter-helyettes hazakísért. Úgy belemélyedtünk a közvetlen beszélgetésbe – jól beszélt törökül – hogy a folyosón már ránk sötétedett. Kettesben voltunk, s hiába hívtam szobámba leülni. (Lehallgatástól tartott?) Beszéltünk magunkról, de főleg a török világ helyzetéről és lehetőségeiről – őszintebben, mint egy tárgyalóasztalnál lehet. S természetesen itt szóltam a hazai állapotainkról is. Talán

a szándékoltnál jobban megérezhette szavaimból az otthoni körül ostromolt helyzetünket – elvégre lehettek szovjet időkbeli tapasztalatai a politikai küzdelmek személyi következményeiről – mert búcsúzóul mélyen a szemembe nézett és azt mondta: ha úgy hozza a sors, tudjam, hogy Kirgizisztánban menedéket találhatok. Ehhez fogható egyszerű, közvetlen, testvéri ajánlatot azóta sem kaptam.

Kazakisztánban pedig gondom volt a magyar-kazak kapcsolatépítésen belül a kun népességünk megismertetésére is. Megnyitottam Kunkovács László néprajzi felvételeinek kiállítását, és ellátogattam barátom, Mándoky Kongur István almati sírjához. Ugyanazon év augusztusában pedig Karcagon avattuk emlékművét, s őrzöm az akkor átvégott nemzeti színű szalagot.

Összesítve az új török államokban szerzett tapasztalatokat, elmondhatom, hogy akkori beosztásomnak megfelelően jól kihasználtam a lehetőségeket. Ilyen kormányzati szinten ekkora figyelmet és jóindulatot aligha tapasztaltak még sokáig az új államok vezetői. És fontos, hogy időben léptünk. A világban az elsők között ismertük el a szovjet utódállamok önállóságát és rendelkezünk ottani képviselietünkről. Még hozzá úgy, hogy nem Moszkvából rendeltük ki diplomatáinkat; éreztetve, hogy semmilyen folytonosságot nem akarunk elfogadni a korábbi gyarmati helyzetükkel. (Egyedül Örményország volt kivétel, de ott a moszkvai kapcsolatnak éppen hogy jó visszhangja volt. A helyi területi viszályban ugyanis az orosz támogatással tudtak sikeresen területet foglalni az örmények.) Önmagában már az is eredmény lett volna, ha számba vehető tényezőként szereplünk a térségben kialakuló nagy- és középhatalmi versengésben. De ennél többet értünk el. A legkevésbé mozduló Üzbegisztánban is sikerült a jövőre nézve ígéretes kapcsolatot felvenni Szultánov miniszterelnök-helyettessel. Erre a továbbiakban építhettünk volna, de kormányzati háttér nélkül 1994 után már nem volt módunk rá. Kirgizisztánban volt a legnagyobb nyitottság irányunkban; kívánták a kapcsolatot. Türkmenisztánban a türkmenbasit ábrázoló óriási faliszőnyeg alatt ülve elégedetten gondolhattam arra, hogy a gazdasági nyitás mellett sikerült megragadnom az érdeklődést azzal, hogy a magyar turkológia atyjának, Vámbéry műveinek közös kiadásáról beszéltem. A fő hangsúlyt viszont eredetileg is Kazakisztánra tettem. Volt ugyan a helyzetben bizonytalanság, hiszen a gyarmati múlt örökségeként óriási orosz és más betelepített kisebbség kezelése akkor még nyitott kérdés volt. Számomra viszont Nazarbajev elnök – minden nyugaton agyonhangoztatott demokratikus fenntartás ellenére – már akkor a helyzetet kézben tartani tudó vezetőnek tűnt. Az Oroszországgal alakuló viszonya pedig számunkra is fontos jelzéseket adhatott. Ezért utam sikeréhez hozzátartozik, hogy Kazakisztánban, a már említett külügyminisztériumi tárgyaláson túl fogadott Aszanbajev köztársasági elnökhelyettes és Zsabagin miniszterelnök-helyettes is.

Utunk iráni állomását nem ismertetem, mert emlékeimet beledolgoztam „Tépzárás oroszlanzásj” c. könyvembe. Besarati államtitkár fogadott a reptéren és tényleg olyan érdes volt, ahogy már leírtam. Az is igaz, hogy ezzel szöges ellentétben megvolt az iráni fogadókészség és jó tárgyalásokat folytattam le.

Ezután Törökországban már könnyű dolgunk volt. Elkezdtuk az együttműködésről az egyeztetést, s Isztambulban kimentem a nemrég elhunyt Özal köztársasági elnök sírjához. Ezt hivatalos ténykedésnek is lehetett tekinteni, de több volt annál, mert személyesen is nagyon fájlaltam elvesztését. Korábban tudtam vele Ankarában tárgyalni, sőt az erkélyre kísértélva beszélgetni is a gyönyörű elnöki palotában, és megkapott érett és gyakorlatias felfogása a török politika nagy kérdéseiről. Lehet, hogy gyermekinek tűnik állításom, de talán a kurd kérdés már elcsitul volna az ő építkezése nyomán. Sajnos, nem kapott rá időt a sorstól.

Viszont ezzel is építettem a következő török köztársasági elnök, Süleyman Demirel magyarországi hivatalos látogatásának előkészítését; bár arra végül épp kormányzati időszakunk lejárta után került sor, szeptemberben. Hadd emeljek ki a meghívást a magyar csúcsszerveznél indokló levelemből néhány mondatot:

„A magyarországi rendszerváltozás óta sem elnöki, se miniszterelnöki találkozára nem került sor, noha kapcsolataink szükségessé tennék. Együttműködésünk Törökországgal jelentős eredményeket mutatott fel az elmúlt két-három évben. Sor került a parlamenti elnökök és számos miniszter kölcsönös látogatásaira, erősödött a tárcaközi együttműködés. Több egyezményt írtunk alá és parafáltuk a még aláírásra váró Barátsági és Együttműködési Szerződést. Törökország fontos gazdasági partnerünk és a közös történelmi múlt miatt jelentős kulturális együttműködésünk is.

Nemzetközi téren számos ponton egybeesnek Magyarország és Törökország érdekei (Balkán, közép-ázsiai köztársaságok). Számunkra fontos, hogy a NATO-tag Törökország támogassa Magyarország tagságát az Észak-Atlanti Szövetségben és ne akadályozza integrálódásunkat az Európai Közösségekbe.”

Célatot elértem, mert nagyon jelentős közösségi eseményekkel sikerült felhívni a figyelmet e magas szintű látogatásra. Demirel a budai Várban megnyitotta a Nagy Szulejmán és kora c. gazdag kiállítását, azután meg Szigetváron részt vett a közösen készített emlékmű felavatásán. (Sajnos, a reánk következő kormány csak learatta, de nem becsülte meg a kiépített keleti kapcsolatokat. Csak egy figyelmisségi példa: a Horn-kormányból az éneklő hangú Fodor Gábor miniszter kísérte volna el a szigetvári útra a török államfőt, de végül nemhogy Göncz nem ment, hanem ő sem.)

*

Bár hátra volt még egy rövid látogatás Moldovában, s nekünk – főleg a gagauz (és a másik román országban a magyar) nemzeti kisebbség miatt – ez is fontos volt; mégis azt mondhatom, hogy magát a nagy utazást egy szép boszporuszi hajókázással zártuk. Ebben a csodálatos környezetben, elégedett hangulatban koccintottunk, mert ez volt az utolsó alkalom, hogy az egész csapat együtt volt, de kivételesen senki sem igyekezett valahová tárgyalni. Ez volt a pillanat, amikor a gazdasági és bank szakemberek is elmondták: mennyi kaput látnak maguk előtt kinyílóban. Lelkesen sorolták, hogy a Tradekomplex vállalat kereskedőházat, a Külkerbank képviselőt akar nyitni Almatiban; a kazakisztáni magyar kukoricatermesztés megsokszorozódik s a tárgyaló felek nagyüzemi paradicsomtermelésre is nyitottak voltak; több köztársaság érdeklődik gyógyszereink, mezőgazdasági technológiáink iránt; Türkmenisztán-

ban kedvező pakura-, Kazakisztánban pedig földgáz-vásárlási ajánlatot kaptunk, s az olajkutatásba való bekapcsolódás lehetőségét. Mindezt azon túl, hogy a közép-ázsiai külügyminisztériumokkal együttműködési jegyzőkönyvet írtam alá, s tárgyalásaink felvették a kapcsolatot a többi minisztérium, a parlamentek, a tudományos akadémiák, országos intézetek egész sorával. Tudvalevő, hogy előttem csak a török Turgut Özal elnök vitt ilyen nagy küldöttséget, épp azért, hogy felvegye a feltámadt török testvérállamokkal a kapcsolatot. Utánam viszont 1993 őszén Rafszandzsáni iráni elnök tett tíznapos közé-ázsiai utat miniszterei élén ugyancsak befolyás-szerzés céljából. Úgyhogy kicsiny országunk képében épp eltaláltam a legjobb korai pillanatot a magyar vállalkozásra.

Gyönyörködve a hajóúton élénk táruló látványban, elégedetten az elvégzett feladattal, boldogan lubickoltam csapatom emelkedett hangulatában. Ekkor somfordált mellém Komlóssy György, Jóska barátom testvére, aki a küldöttségben a magyar földtani intézetet képviselte. Elmerengve nézett körül az esti fényben úszó tengersizorson – és váratlanul ráerősített a kirgiz miniszter-helyettesre, pedig arról a párbeszédünkről nem tudhatott.

András, majd Recsken együtt idézzük fel, milyen szép és eredményes utat tettünk meg itt együtt.

Elmosolyodtam: a mi korosztályunkból nem egyhamar hal ki ez az életérzés...

ARAB POLITIKÁM

Alighogy elkészültem a Közép-Ázsiát felnyitó kulcs kimunkálásával, új kihívást kaptam fel a vállamra. Az arab Közel-Keleten nem érthették, mi történt a mi tájainkon. Mivel Jeszenszky Izrael felé fordult, első érzésük csak az lehetett, hogy Magyarország elfordult tőlük. Vállaltam, hogy körüljáróm az Izraelt övező arab országokat és megkísérlem megértetni velük, hogy Izraellel kapcsolatos politikánk nem ellenük irányul. (Mint ahogy az, hogy együtt vagyunk az erdélyi örményekkel, nem az azeriek ellen szól.)

Tervem előkészítéseként az IPU Magyar–Arab Baráti Tagozatának elnökének, a sebész Papp Lehel György kollégámnak kapcsolatfelvételét is teljes erőbedobással támogattam. A különösen kereskedelmi és pénzügyi (köztük Kupa Mihály) vezető személyiségekkel néhány iszlám országba történő látogatását a 6. területi főosztály segítségével egészítettem ki. Abban a szellemben, ahogy azt ő levélben értékelte: „Meggyőződésem, hogy az Államtitkár Úr által is támogatott ’nyitási politikánk’ számára kedvező misszióról van szó, amely hasznosan illeszkedne az Ön által tervezett év végi azonos térségbe irányuló úthoz.”

Amman, Damaszkusz, Bejrut: kemény tárgyalások. Fogadott a jordán király. Az előszobában várakozván, állig felfegyverzett, hagyományos díszes öltözetű hatalmas cserkesz szolgálta fel a teát és a török kávéját. Ő a legemlékezetesebb kávé-kisasszony életében. Azután beeresztett a királyhoz. Neki elmondtam, hogy kedves ajánlata szerint tárgyalhatunk angolul is, de jobban élvezem az arab nyelv zenéjét. (A Koránt felszívó

oszmán-törökből nagyon sokat értettem.) Itt elengedhettem magamat, hiszen csak azt kellett elmondanom, amit éreztem. Hogy Magyarország, a rendszerváltozás ellenére ugyanúgy törekszik az arabokkal való jó viszonyra. Szíria már nagyobb gombóc volt. Állami kocsiba ültettek és a gépkocsivezető folyton beszélgetést kezdeményezett velem – nyilván jelentéstételi kötelezettsége volt. Na, de negyven év kommunizmus után a helyi önkényuralom jeleit minden idegszálam fogta. Elvitt többek között a Golan-fennsíkra, s ott beírtam valami emelkedett szöveget emlékkönyvükbe. Olvasni nem tudhatott, mert visszaúton folyton azt kérdezgette, mit írtam le. Én meg nagyúri könnyedséggel annyit feleltem: ott van, meg lehet nézni. (Nem vagyok köteles beszámolni neked.) Nagyon ideges lett. Olyan igazi „déljá vécu”, azaz „ezt már megéltem” élményem volt; először lévén itt mégis jól ismerlek titeket. Tulajdonképpen örömet okoztak nekem: ti azt hiszitek, hogy bedőlök nektek, pedig én már kijártam ezt az iskolát. A külügyminiszter egy fél órát szánt rám. De leraglóztam: másfél óra lett belőle. Szinte hőmérőnek éreztem magam; fogtam, ahogy olvadt a kezemben. Nagy kár, hogy ezt sem tudtam a kormányváltás miatt tovább építeni. Azután jött Libanon. Ott kiereszthettem. Jó tárgyalások, barátságos hangulatban. Első angolul tartott sajtótájékoztatóm. Nemcsak, hogy a miniszterelnök és a külügyminiszter is fogadott, de nagyon jól és kiadósan szerepeltem a libanoni sajtóban. Még egy tengeri fürdés is belefért; nagykövetségünk, Bokor Balázs vett nekem egy divatos fürdőgyátát, hogy áztathassam csülkeimet. Munka után édes a sósvíz. Sose felejttem el szolgálatkészségét.

Volt még egy arab utam a nemcsak politikailag, de kereskedelmileg is fontos Perzsa-öböl mentén '94 februárjában. Kuvaitban Sulaiman M. Al-Shaheen külügyi államtitkárral találkoztam; őt már Budapestről ismertem. Úgy emlékszem, itthon ebédet adtam neki. És megjegyeztem a nevét, mert az angolos átírás ellenére felismerhető nevében a „sólyom” = sahin szó. Kuvaitban is kellemes megbeszélésünk volt, éreztem a felénk áradó figyelmet. Ajándékba kapott, azóta kissé lerobbant Certina karóráját máig őrzöm. Ezenkívül megfordultam Dubaiban és Abu Dhabi-ban. Muszáj volt – kicsit az NGKM¹³-en átnyúlva is – mert az üzleti kapcsolatokra szinte éhes EAE (Egyesült Arab Emírátságok) töretlen gazdasági felfutása ellenére az addig is gyalázatosan gyenge magyar szereplés itt az utóbbi másfél évben tovább romlott. Hazánkról alig-alig volt ismeretük. Az Öböl-háború óta viszont az emírségek váltak a térség gazdasági-kereskedelmi központjává. Sajnos, mi sem ismertük őket; engem meglepett tárgyalópartnereim fiatalsága és kiváló képzettsége. S leginkább az, hogy már az olaj utáni korszakra készültek.

Annál rosszabbul esett, hogy hazafelé leszállván Rijádban, a szaudi hatóságok még kiszállni sem engedtek a gépből. Szerintem féltek az új demokráciánk üzenetétől. Ez azonban nem bántortalanított el.

Időrendben nem ide illik, de arab politikám csúcsa, ezért itt említtem. Még államtitkárkodásom esetleges lezárulása előtt hangsúlyt akartam adni arab politikánknak, s ezért 1994 elején a térségben működő arab nagyköveteket összehívtam egy baráti lakomára. A kezdeményezésem azon nagyköveteket is bevonta, akik Bécsből látták el a magyarországi képviseletet. Ezért én a két főváros közt, Sopronba hívtam őket

össze –, s hogy az átlagosnál nagyobb súlyú legyen e baráti esemény, nem akármilyen vacsorát adtam, hanem a böjti hónap, a Ramazán egy böjtnap utáni étkezésére, az iftárra esett a választásom. Nagyon jó hangulatú estét töltöttünk, kötetlen formában sok fontos dolgot megbeszéltünk; s megint csak azt mondhatom, hogy ezt a munkát is folytatni lehetett volna.

OROSZ FÖDERÁCIÓ

Más hangulatú út volt Göncz Árpád vándorlása az orosz föderáció tagjait között. Ez, akár közép-ázsiai utam, ismét nagy súlyú lépés volt. Nemhogy köztársasági elnök, de felsőszintű magyarországi vezető sem járt eddig a nyelvrokon népek közt¹⁴. Látogatásunk pedig akkor erősítette őket, amikor már lehetőség nyílt a közvetlen kapcsolatfelvételre moszkvai közvetítés nélkül is, de még folyt a vita a köztársaságaik jogállása körül. Jeszenszky helyett természetesen én kísértem el köztársaságunk elnökét erre az ún. finnugor körútra. A terv az volt, hogy a legmagasabb szintű magyar megjelenéssel erősítsük meg a nagy orosz szövetségi állam (föderáció) finnugor és török-tatár köztársaságait. Ahogy az út során Rahimov, Baskíria Legfelsőbb Tanácsának elnöke jellemezte a helyzetet: az egymással vetélkedő orosz elnöki és parlamenti alkotmánytervek egyike sem veszi kellőképp tekintetbe, hogy az államszövetség önálló „szubjektumokból” épül föl. Sajnálatosnak mondta, hogy még Jelcin elnök környezetében is a Föderatív Szerződés semmibevétele folyik. A játszma tehát egyáltalán nem volt könnyű: egyszerre kellett az önrendelkezési törekvéseket alátámasztanunk s ugyanakkor a moszkvai ellenérzést lehetőleg ki nem váltani. Közben pedig tapasztaltuk, hogy az orosz külügyi vezetés nagyon hajlott arra, hogy utunkat a birodalmi központ és a nagyobb mozgásteret kiharcolni törekvő térségek erőviszonyaiba való belenyúlás-ként, a nemzetiségeket szétszórni és beolvasztani törekvő sokévszázados folyamat fékezési kísérleteként ne barátságos szemmel kísérje. Ezért utunkon elkísért nemcsak a moszkvai magyar, hanem a budapesti orosz nagykövet is. A hulló csempéjű, nedves falú „kiemelt” közép-oroszországi állami elszállásolás és a Hanti-Manyszijszki mocsár göze ellenére a találkozók nagyon melegszívűek voltak. Ahogy egyik állomásunkon az ottani elnök kifejezte: „ez a köztársaság az udmurtokról elnevezett terület”. Ismert dolog, hogy az orosz főhatalom folyamatosan keverte a lakosságot, s a belső határokat úgy húzták meg, hogy az adott nemzetiséget csak részben tudja befogadni. Pl. Mari-El területén éppen kisebbségben laknak a nevet adó marik (votyákok); de a mordvinok közül is kb. 800 ezer él a róluk elnevezett köztársaság határán kívül, míg azon belül csak kb. 330 ezer fő. Mindenütt örömmel fogadták a felénk irányuló magyar érdeklődést, de igazán a Komi Köztársaságban fordult ez át népiünnepellé. Annál is inkább, mert az orosz külügyminisztérium nem adott repülőgépet hozzájuk, s így a komi elnök a sajátját ajánlotta fel a küldöttségünknek. A hantik és manysik olajfővárosából pedig ellátogathattunk a tajgába, s ott részt vettünk egy sámán-szertartáson. Egészen varázslatos esemény volt ez a mocsarak egyik szigetén. A bográcsban az áldozati rénszarvas főtt. Levese finom volt, csakhogy bőre alatt pajor méretű pondrót talál-

tam. Figyelmeztettem Gönczöt; ő azonban ellenséges MDF-es akadémikuskodásnak vette szavam: biztos le akarom lombozni vendégség közben, pedig úszott a kényeztetésben. Szállodánkba térvén le akartuk mosni az út sarát; de akkora volt a levegő páratartalma, hogy törölközőink zizebbek voltak, mint a testünk. El kell ismernem, minden gyűrődést jól bírt az Elnök és élvezte a feléje, mint magyar főméltóság felé áradó szeretetet. Így azután majdnem csapdába estünk Tatársztánban. A látogatás mindjárt furcsán kezdődött. Vonult az elnök és utána a töménytelen kíséret. Elénk pattan egy szép tatár táncosnő, hogy dallal és tánccal köszöntse őt. Göncz azonban maga elé mered és hirtelen félbalra fordulva lelép a vörös szőnyegről, egyenesen a megpillantott WC felé. A csapat lendületből utána, majd megtorpan és zilalódik. Ekkor rangidős vendégként odalépek a tatár hölgyhöz, és szóval tartom az elnök újbóli felbukkanásáig. A tárgyalás is emlékezetes: egyik oldalon Göncz elnök és Kelemen államtitkár, s velük szemben Sajmijev tatár elnök és a tatár olaj ura, Demján Sándor. (Nem is tudom, hogy államközi tárgyaláson hogyan ülhet a magyar küldöttséggel szemben egy másik magyar állampolgár, úgyszólván mint „szegény tatár”). A tatár elnök kiváló házigazdának bizonyult: a menetrendbe belezsúfolt hajóutat és forgószárnyas repülést is. Ez utóbbi Bulgariba menet történt; nyitott ajtós, csattogó légi szitakötőn. Alattunk feltárult az ország legérdekesebb régészeti területe, a Volgai Bolgárország egykori fővárosának vidéke. Ott egy nagy mezőn leszálltunk, s tisztas távolban, néhány száz méterre óriási tömeg fogadott. Sajmijev népgyűlést tartott, magyar elnökkel megfelve. Mondott egy olyan ropogós beszédet, a tatár függetlenség mellett, hogy bennem megszólaltak a vézscsengők. Gyorsan odasúgtam az elnökünknek: – Vigyázz, Árpád, mennyire egyértelműen támogatom, mert ami itt folyik, azt Moszkvában is hallani fogják. Göncz azonban fel volt lelkesedve és amikor felkérték, hogy szóljon, többszörösen is mámorosan nyaklóló nélkül támogatta a tatár elnök szavait. Meg is lett, amitől tartottam: ezek után az államszövetség orosz elnöke, Jelcin nem kívánta fogadni Gönczöt. A külügyminiszter-helyettes Vitalij Csurkin a tetejébe még – nem tudok jobb szót mondani erre – le is teremtette elnökünket az úton tapasztalt viselkedéséért. Erre mondják fiaim, hogy „tök égő”. A megaláztatás nyilvánossá válásától rettegve az eddigi fogadtatástól elkényeztetett elnökünk most nem is huppant, hanem falnak csattant. A moszkvai nagykövetségen hármásban: Göncz Árpád köztársasági elnök, Kelemen András külügyi államtitkár és Nanovszky György moszkvai nagykövet bevonultunk a követség lehallgatás-mentes nagy kalickájába, mint három, egymás szemét is kivájni képes holló. Áрпи bácsi először is letorkolt engem, mit kérődzöm vissza a tatár népgyűlést. Azután, szinte toporzékolva kiadta a nagykövetnek az ukázt: márpedig ő nem megy el úgy Moszkvából, hogy nem találkozhat Jelcinnel.

Szegény Nanónak főtt a feje, s megmozgatott minden szálát a nagy találka érdekében. Óriási munkát végzett, hiszen az orosz külügyi vezetés kezdettől megghiúsítani törekedett utunkat; a látogatások helyi előkészítésében pl. egyszerűen nem vett részt. Azt hiszem, kizárólag nagykövetünk derűs kapcsolatképességének köszönhető, hogy mód nyílt annak tisztázására, hogy nem az orosz állam meggyengítésén fáradozunk; és utána mégiscsak sor kerülhetett a belépésre Jelcinhez. Megszabták, hogy csak

három személyt fogad; így vállaltam a tárgyalásról a feljegyzés megírását, mert sem írnokot, sem tolmácsot nem engedtek be. (Ezért Göncz hiába szeretett volna engem kihagyni famulusa kedvéért.) Göncz Árpád, Nanovszky György, Kelemen András: előttünk nyílt csak meg az orosz elnök tárgyalószobája. Göncz afelett való örömeben, hogy megmentette arcát, mindenben helyeselt neki. Okozott is némi gondot a további orosz adósságtörlesztés, amelynek megoldására elnökünk elfogadta az „eddigiekhez hasonló módon” kifejezést; nem is beszélve a túlzott egyetértésről a délszláv helyzet megítélésében. Megegyezés született egy közös közlemény kiadásában, s megerősítettük Jelcin magyarországi meghívását.

Abban az évben volt még egy utam Moszkvába, már októberben. Készült is egy felvétel rólunk a korábban Jelcin által megtámadott és még mindig kiégett, kormos falakkal érrolló orosz parlament előtt. Ekkor az orosz külügyminiszter első helyettesével tárgyaltam, de közben megérkezett segélyszállítmányunk is a finnugor köztársaságok számára. Ami pedig szívemnek a legfontosabb volt: nagykövetségünk október 23-i ünnepélyén személyesen tudtam átadni a kitüntetést az 1956-ban Magyarország mellett kiálló, ellenállási csoportot szervező, és a munkatábor évei után még életben maradt négy egykori leningrádi orosz diáknak¹⁵. Az akkori orosz fogadókészségnek volt komoly oka: Magyarország a szovjet rendszert visszaállítani akaró 1991. évi puccskísérlet idején az elsők között állt ki Jelcin mellett. Ez Antall érdeme. Jelcinnek ezután jött fel a csillaga. Ha ehhez hozzávesszük, hogy már 1991 decemberében alapszerződéssel rendeztük a viszonyunkat Oroszországgal, az is jobban érthető, hogy ilyen aránytalanul kicsiny ország létünkre képesek voltunk kemény és végül sikeres tárgyalásokat folytatni a szovjet csapatok kivonásáról is. A hozzánk érkező Jelcin pedig Rákoskeresztúron megkoszorúzta az 56-os vértanúk emlékművét. Ebbe a felfogásba jól beleillett a volt leningrádi ellenállók általam történt kitüntetése. Az is fontos volt nekünk, hogy aláírta a nemzetiségek jogait elismerő nyilatkozatot. Ezzel elsősorban a kárpátaljai magyarok helyzetét akartuk erősíteni, de üzenet volt a finnugor népek számára is. (Ennek az öntudatosító szerepét csak aláhúzta a még azon évben a finnugor írók Egerben megtartott, ilyenből a harmadik találkozója. A lelkes hangulatot az orosz nagykövetség első titkára, egy bizonyos Oliszov nevű kultúrattasé igyekezett lerontani: hol a jelenlevők írói minőségét fitymálta, hol megvádolta őket oroszellenes békétlenség szításával. Volt, akit fasisztának nevezett; s azt is követelte, hogy saját kiszemeltjét szavazzák be az elnökségbe. Vagyis megjelent az orosz birodalom igazi hangja; de a jelenlevőket az sem bátortalanította el, hogy a követségi személy többször is megfenyegette a küldötteket azzal, hogy hazatértük után orosz anyácska előveszi őket szófogadatlanságukért.)

Mindenesetre lendületes kapcsolatépítésünknek szerepe volt abban, hogy 1993 decemberében Jelcin – meghívásunkra – hajlandó volt Magyarországon hivatalos látogatást tenni, s itt aláírni a szovjet fegyveres erők Magyarországról való kivonásának okmányait. (Útjáról annyira hirtelen döntött, hogy már nem tudtuk lemondani a hasonlóan magas szinten előkészített holland kormányfői látogatást. Így kiválóan megoldott szükség-logisztikával egyszerre kavargott a két küldöttség az Országház

különböző folyosóin.) Ám a fő esemény mégiscsak az volt, hogy a Magyar Országgyűlés színe előtt Jelcin elnök vendégként felszólalt és, bár a tolmácsolásban – ki tudja, miért épp akkor – elakadás történt, egyértelműen elítélte az 56-os szovjet beavatkozást. Példátlan eredmény egy ilyen múltú nagy ország részéről, hiszen tőlünk még a szlovákok sem kértek bocsánatot a háború utáni magyarüldözés miatt. De idáig az orosz parlament is mindent elkövetett, hogy az alapszerződésünkben vegyük ki az 1956-os orosz beavatkozás elítélését.

Bent ültem képviselői helyemen, s egyszerre a tolmácgép elnémult. Borisz Nyikolájevics Jelcin pedig beszélt: „1956 tragédiájáról szólok, amely mindörökké a szovjet rendszer lemoshatatlan szégyenfoltja marad”. Az is milyen jólesett, amikor elmarasztalta elődeit, akik még a nyitás éveiben sem voltak képesek arra, hogy elzárándokoljanak az emlékhelyre és fejet hajtsanak Nagy Imre sírja előtt. „Ezt én ma megtettem” – hangsúlyozta.

Hihetetlen volt! A még mindig makacsul hallgató tolmácgépet pótolva a lényegét odasuttogtam a mellettem ülő társaknak. Óriási tapsot kapott.

Én pedig áldottam korábbi döntésemet, hogy az egyetemi vizsga évében nekiessem az orosz tanulásnak. Akkor csak a tanulmányi eredménytől függő ösztöndíjért; de azután egy egész szakkönyvet is kijegyzeteltem. Valójában azon túl, hogy az elutasított hatalom és világnézet nyelve volt, az is gondot jelentett nekem sokáig, hogy ha olvastál világnyelveken, akkor igen sok érdeklődési területen az orosz nyelv nem tudott újat adni. Legalább is orvostudományban gyakran csak máshonnan átvett eredmények fordítását és összefoglalását találtad meg oroszul. Egész tudományágak pedig egyszerűen világnézeti torzítás hatása alá kerültek, s így az orosz szerzők művei használhatatlanok voltak (pl. lélektan, örökléstan). Természetesen később rájöttem, hogy a birodalom földjéhez és népeihez kötődő ismeretekhez mégiscsak kell ez a nyelv. A diplomáciában vállalt feladatomban meg végképp jól jött – volna. Ugyanis a volt-szovjet térségben rövid működésem nem adott elegendő időt és gyakorlatot arra, hogy ne csak olvassak, de tárgyaljak is oroszul. Pedig az még akkor is segített volna, amikor májusban Varsóból átugorva felvettem a kapcsolatot Fehéroroszországgal. Minszkben Beloruszia Legfelső Tanácsának elnökével, Sztanyiszlav Suskevicszel próbáltam megértetni a magyar törekvéseket, hiszen a birodalmak közti Köztes-Európa elképzelésbe elvileg ők is beleilleszkedhettek volna. Az alapvetően jóindulatú agymosott értetlenséget legjobban egy lakossági fórumnak beillő beszélgetésen kaptam, ahol a részt vevő idősebbek azt fájlalták, hogy a korábbi békés (?), biztos állapot elveszett. Mennyire kellemes volt a kapcsolat (kiérdemesült elvtársakból álló) nyugdíjas klubjaink között! – epekedtek. Óriási volt a kontraszt Varsóval szemben, ahonnan ide átugrottam és ahová vissza is tértem a fehérorosz kiruccanás után. A varsói nagykövetség, élén Engelmayer Ákossal maga volt a felüdülés. Vele és diplomatáival rényleg félszavakból értettük egymást. A később Új Magyarország napilapot szerkesztő Szalai Attilával innen keltezhető bajtársi összehangolásunk. Ennyire otthonosan csak Tollas Tibornál, Münchenben éreztem magam.

A lépésről lépésre, de nem megalkuvóan épített orosz kapcsolat közvetlenül mérhető hatásokat is hozott. Például ennek köszönhetően tudtam Csernomirgyin miniszterelnököt magyarországi látogatása alkalmából Székesfehérvárra meghívni és leültetni az IKARUSZ autóbuszgyár vezetőivel. Ebből pedig, azon kívül, hogy 300 eladott autóbusz körüli fizetési elakadást sikerült rendezni, jelentős megrendelés is lett. Az orosz kormányfő a székesvárosban koszorúzta meg az első világháborús orosz hadifoglyok sírját is; ezután könnyebb volt meggyőzni őt a hadi sírgondozási egyezmény szükségességéről.

TOVÁBBI KAPCSOLATÉPÍTÉSEK

Egyébként, ahogy lehet, igyekeztem éreztetni városommal, hogy képviselőjének tartom magam. Így pl. Shiridhorn thai hercegnőt kísérve megintcsak útba ejtettük a fehérvári Ikaruszt is. Reméltem, hogy csuklós buszokra meghirdetett tendert nyerünk, s hogy további nagyobb megrendelés érhető el egy vegyesvállalati formában. Ugyanis láttam, hogy magas vendégünk alaposan jegyzetel, s így remélhető volt látogatásának esetleges hasznosítása.¹⁶

Ebből is látszik, hogy a külföldön végzett munka nem elvesz a hazai teljesítményből, hanem hozzá is adhat. Persze idehaza sem látszottam ki a teendőkből. Új helyem feladataihoz a görgeteg-képződés szabálya szerint hozzáadódtak korábbi nyüzsgésem következményei. Előző minisztériumi kapcsolatomra építve összehoztunk egy Olasz–Magyar Sebészeti Konferenciát, s építgettem az olasz–magyar tudományos és műszaki együttműködés kereteit. Sőt, a Honvédelmi Minisztériumot is bevontam: eljutottunk egy közös olasz–magyar hadgyakorlat tervének kidolgozásáig. Hoppál Mihálynak segítettem a sámánizmust kutatók nemzetközi társaságát összehozni Budapestre. S természetesen a törökséggel kapcsolatos feladatok is reám hárultak. Megnyitottam oszmán szőnyegek kiállítását és felavattam a naphegyi Atatürk szobrot. Kűszködtem a Gül Baba türbe helyreállítása körül és próbáltam fékezni a nagy-oszmán törekvéseket Szigetváron¹⁷. Tárgyaltam a rodostói Rákóczi- emlékház és környékének rendbehozataláról; ugyanis az eredeti környezet immár pusztulóban volt. Közben kiugrottam Sarasotába tájékoztatást adni amerikai magyar orvoskollégáknak az itthoni helyzetéről.

Bár török tájékozódásom közismert, egyoldalú azért e tekintetben sem lettem: részt vettem augusztusban a Finnugor Írótalálkozón is, mert a köztársasági elnöki út után is erősíteni kívántam ezeket a közösségeket. Még szerencse, hogy Jeszenszky egy epés megjegyzésére „Ez a Kelemen folyton utazgat” – lemondtam dél-amerikai kapcsolatépítő körutamat, amelyre eredetileg valamelyik elnök beiktatása adta volna az alapot. Érdekes és fontos is lett volna, de tényleg inkább szórakozás, mint munka. Ugyanígy maradt el indiai látogatásom. Ám ciklusunk lejárta előtt saját kívánságomra mentem el gyors látogatásra Japánba. Ott lehetett építeni az épp a magyar hivatalosság által elhanyagolt történelmi rokonszenvre, s nagyon lényegbe vágó megbeszélést lefolytatni arról a számunkra is éles kérdéstről: – Merre tart szerintük Orosz-

ország? Ekkor járt szereplése csúcspontján az orosz politikai életben egy bohóckodó torgyáni figura, Zsirinovszkij, s az ő birodalom-élesztési szövegei vonzottak igen sok orosz. Magyarország még nem volt tagja a NATO-nak; s biztonsági helyzetünkön is érződött a rendszerváltás békésnek nevezett, felemás módja. Ám a japánokat a magyar viszonyokon túl nagyon is foglalkoztatta a délszláv válság és érdekelték őket a volt-szovjet térségben szerzett tapasztalataim. Nekem pedig fontos volt: ők onnan, hogy látják mindezt; kiépíthetünk-e egymást figyelmeztető jelzésrendszert. Kielezett helyzetben gyorsak a döntések; így ekkor, pár nap alatt vált jó barátommá akkori tokiói nagykövetségünk, Rácz István. Ő a kormányváltás után ott is maradt, nem tért vissza Horn Magyarországa.

Én pedig azóta őrzöm a japán képviselőház Japán–Magyar Baráti Csoportja elnökének, Jamasita Tokuo-nak parlamenti jelvényét, a vörös bársonyba illesztett arany krizantémot ábrázoló kitűzőt.

NEMZETPOLITIKÁNK

Az első szabadon választott kormány idején gyakran visszaköszönt nekünk, sőt közöttünk is az az érvelés, hogy a hazafiság nem hoz szavazókat; pártépítés szempontjából nézvést jobbadán fényűzés. Az előző négy évtized tapasztalata abba a csatornába lökte a tömegeket, hogy csak egyéni létfenntartásukkal törődjenek. Már a „Milyen legyen a magyar zászló s a magyar címer?” országgházi vitájáról is úgy fanyalgott a sajtó, mintha fölösleges lelki csipkével foglalkoznánk lényegbevágó anyagi kérdések helyett. Hallhattuk, hogy a túloldalon¹⁸ az a vélemény, hogy a zászló nem más, mint egy bot és rajta valami szövet; de volt ennél rondább, nem is értetlen, hanem kifejezetten ellenséges megnyilvánulás is, amikor a Szent Koronát Kun Béla sapkájával vetették egybe, avagy a Szent Jobbot „tetemcafatként” utasították el egyes hangadók. Ezért azután érthető, hogy amikor a Külügybe megérkezett külföldről a Horthy-hagyaték, abban állapodtunk meg honvédelmi államtitkártársammal, hogy nem tartunk erről sajtótájékoztatót. Horthy Miklós egykori kormányzónk temetésére viszont minden nagyobb hírverés nélkül elmentünk Kenderesre¹⁹. A kiemelt nyugdíjak körüli iszapbirkózás tapasztalatával a hátam mögött nagy örömmel vettem részt az 56-os szabadságharcosoknak átadott lakások avatásán.

Legnagyobb előrelépésünk azonban az volt, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló, azóta LXXVI. számon futó törvényünket megszavazta a parlament július 22-én. Ezzel a trianoni földarablásra Szent István szellemében válaszoltunk. Hogy nevezi ezt eredeti szakmám? Paradox reakció. Hiszen azt várták el, hogy a viszály magvát vetik el a magyar néprészek idegen uralom alá taszításával és erre a válasz egy magyar beolvastó örület lesz. Nem véletlenül elővételezte a világsajtó a „magyar nacionalizmus” fogalmát akkor is, ha csak sebeinket nyalogattuk. Jött hozzám a témában magát jártasnak vélő amerikai civil csoport (ha jól emlékszem: The Chicago Council on Foreign Relations) valami nagy nemzetközi sajtóelővetés kapcsán, Berlint, Varsót és Budapestet is meglátogatván. A „Young Leaders Program”

mint a neve is mutatja, ifjú vezetőket akart képezni. Tájékoztatóm után mégis elhangzott csoportjuktól az a kérdés, hogy ha a romániai magyarok román állampolgárok, akkor miért erőltetik a magyar nyelv használatát. De az illető természetesen vette, hogy angolul válaszolok. Azt sem emlegette senki rajtunk kívül, hogy a gagauzok ki tudták vívni közösségi jogaik elismerését a román anyanyelvű Moldovában. S akkor a szintén román tengerben elszigetelt székelyek miért ne törekedjenek erre?

Akkor már lehetett számítani az előttünk álló választás hideg zuhanyára. Sajnos, ez azt is jelentette, hogy külpolitikai törekvéseink egyre kevésbé lehettek átütőek, mert az ellenérdekelteknek jobban megérte várni. Persze, hiszen az Országgyűlés külügyi bizottságának szocialista elnöke²⁰ külpolitikai programot hirdetett. De milyent! Kijelentette: a szocialisták történelmi kibékülést akarnak a szomszédos országokkal. Feltételeket nem említett. Mint újszülött jófiúk együtt kívánnak működni a NATO-val; a csatlakozást azonban nem tartják a biztonság egyetlen lehetséges zálogának. De nem kell az én gyanakvó értékelésemre hagyatkozni. Horn Gyula, a szocialisták későbbi abroncskoronás²¹ királya még a kormányváltás előtt be is mutatta. Egyben, volt külügyminiszterként még azt sem mondhatjuk, hogy nem tudta, mit csinál. 1994 áprilisában tárgyalt szlovák vezetőikkel, s olyan sikerrel, hogy elakadtak a szlovákokkal az alapszerződésről folyó tárgyalások. Nyilván Horn könnyebb folytatást ígért. Megint a fordítottját kellett érteni azon, hogy a szocialisták külpolitikája az egyetértésre (az új nyelven: „konszenzus”!) törekszik. Mert nem velünk...

Ám nem volt könnyebb a helyzet a jobbszéllel sem. Az ukrán alapszerződés körüli hercehurca itt is fenékgig felkavarta a mocsarat. Antall már pedzette nekem, hogy támogassam meg ez ügyben Jeszenszkyt (és persze őt is), ezért áttanulmányoztam az iratot és tájékoztódtam. A gubanc lényege, hogy jól jön nekünk egy Oroszországot tőlünk elválasztó ütköző állam. Igen, viszont a csehektől odaszakadt Kárpátalja; benne az ott élő magyaroknak éppen ötdöször kell váltaniuk állampolgárságukat úgy, hogy őket semmibe veszik. Trianon nem adta a területet Oroszországnak, s Párizs sem adhatta Ukrajnának. Ám ha az ukránok azt szeretnék, hogy a területet megörököljék a kimúlt Szovjetuniótól, akkor legalább adjanak arra biztosítékot, hogy békén hagyják a helyi magyar életet. Antall erre törekedett, mert ez látszott elérhetőnek. Hosszú távon viszont egyértelmű, hogy a kamaszkorú ukrán nemzeti gőg azokra támad, akiket védtelennek vél. Márpedig a volt kis-antant államokkal körülvett Magyarország nem követelődhet. Nálunk a parlamenti Csurka-szárny úgy vélte, ezzel fogást talál a kormányon és pártján. És ugyanabba a keréknyomba lépett, mint ellenségeink: mondjuk ki, hogy lemondunk az elszakított Kárpátaljáról. Mert akkor nyíltan hazaárulóknak bélyegezhetnek meg minket. Elolvasva a szerződés magyar szövegét, volt benne védtelen állítás. Jeszenszky vagy tényleg nem olvasta el, mit írunk alá, avagy nem érezte meg a veszélyt abban az ígéletben, hogy Magyarországnak nemcsak nincs, de nem is lesz területi követelése Ukrajnától. A nincset persze kimondhatjuk, de utódaink nevében nyilatkozni felelőtlenség. Annál inkább, mert a magyar nyelvben a jelent használjuk a jövő időbeli eseményekre is, így a „nem is lesz” fölöslegesen nagy hangsúlyt kapott. Annál inkább fölöslegesen, mert az ukrán politika a szorult helyzetében adott

ígéretét és engedményeit láthatóan nem kívánta betartani. Amikor visszajeleztem Antallnak, hogy ez az ügy vakvágányra futott, és ne várja tőlem, hogy én is nagy ívű védőbeszéddel kavarjam fel, keserűen annyit mondott:

– Több alapszerződést nem kötünk.

De hát ez már nem rajta múlt. (Horn jó előre beígérte a szlovákoknak – s talán a románoknak is.)

Persze ha nem tartottam is védőbeszédet, a „kisgizda” és „magyarutas” – akár interpellációs – támadásokra keményen visszavágtam. Mert mindenki dédelgethet neki tetsző álmokat. De a szájmagyarkodással egy fogyó lélekszámú, az átalakulás nehézségeiben vergődő nemzetet, s különösen annak kisebbségében élő részeit tesszük céltáblává. Figyelmeztettem: minél több a meggondolatlan, ártó szó, annál kevesebbet lehet tenni. Ugyancsak tájékoztatni törekedtem szóban és írásban a felkavaródó lelkű nyugati magyarokat²².

Másfelől meg kell említenem egy ünnepi érzést. Az elszakított magyarságnak köszönhetem, hogy a hatalom mámora engem is elkapott. Azóta is teli-tüdős boldogság tölt el, ha visszagondolok arra, amikor egy szavamra megindult a segélyek küldése Kárpátaljára²³ és a Délvidékre. Az utóbbi volt akkor a sürgősebb a Jugoszlávia szétesésével kapcsolatos rohamosan elfajuló viszonyok miatt, ezért néhány szót erről szólok. Elsőként a Külügyminisztérium katasztrófa alapját használtuk fel a segélyezésre; a gyógyszerkészítési módját rendeztük, valamint a déli szomszédunkra kimondott szállítási tilalom (szankció) feloldását ez ügyre. A „Téli Reménynek” elnevezett nagyszabású adománygyűjtés eredményét felmérni, a segély fogadásával kapcsolatos viszályt oszlatni épp karácsony előtt személyesen mentem a harmadik magyar segélyszállítmánnyal vajdasági gyűjtőhelyre, Moholra, ahol a katolikus plébánia volt a központja a VMDK²⁴-kezdeményezte Vox Humana szertetszolgálatnak. Februárban a határon túli magyar vezetőket meghívtam egyeztetésre és nyilvános beszélgetésre Székesfehérvárra²⁵, majd tárgyalni a miniszterelnök-höz (ekkor már Boross Péter). Két napra rá pedig a budavári Mátyás-templomban a Magyarságmentési Misszió délvidéki magyarok megsegítésére rendezett adománygyűjtő hangversenyén hívtam a figyelmet az esztelen öldöklésre, a szülőföldjükről elűzöttekre, s a gazdasági megtorlások okozta súlyos nincstelenségre. Kiemeltem, hogy a vétlen magyarságot éppúgy, sőt néha jobban sújtja a háború, mint a harcoló feleket. Olyan mézszárlás folyik, amelyben nemhogy nincsenek tekintettel a polgári áldozatokra, hanem sajnos, nagyon is vannak; amennyiben az élelemért sorban álló civilek hadi célpontokká váltak, amennyiben a nők megbecstelenítése harci cselekménynek számít, s amennyiben mesterlövészek játszó gyermekekre céloznak. Az emberi viselkedés másik pólusaként viszont a magyarság egésze megmozdult, hogy segítsen – emeltem ki. Ez volt az az időszak, amikor sikerült áthidalnunk a szétszakított állapotát a Duna tévé megindításával. Végre lett egy hírcsatorna minden magyarnak magyarul! Ennek jelentőségét csak az foghatja fel, aki átélte a hírnyelő művi határok akadályversenyét és a külön ketrecekbe szorítottság szakadékait. Ugyanakkor minden lépésünknel tekintetbe kellett vennünk annak a veszélyét, hogy

déli szomszédaink belerántanak minket is háborújukba. A Kalacsnyikov-botrány, a barcsi bombázás, de akár az ENSZ/NATO erők telepítése, átvonulása hazánkon, a nyugat-európai jelképes katonai erő megjelenése a déli Duna-szakaszon mind felvetette ennek veszélyét, s azt a fenyegetést, hogy a visszacsapás – ha szerencsés esetben Magyarországot talán nem, de – az ott élő magyarokat annál inkább érheti. Vadvízi csónakunk sziklatömbök között robogott. Segítségre számítanunk pedig annyira sem lehetett, mint 56-ban (akkor legalább ígérték). Különösen átélhető volt ez, ha az ember olyant olvashatott, mint amilyen Barry Frewer-nek, a boszniai ENSZ-erők szóvivőjének önleplező szövege volt, amikor nem engedték be az ENSZ-megfigyelőket Gorazdsébe. Mit talált kibökkenteni? A Reuter hírügynökség szerint azt, hogy „az ENSZ erői egyelőre nincsenek felkészülve az ostromgyűrű fegyveres áttörésére, s a szerbek jóindulatán múlik, hogy bejuthatnak-e a *megvédendő* térségbe.” Vagyis csúf fenyegetés lett az a jókívánság, hogy: Védjen meg az ENSZ!

Március 15-ét akkor Erdélyben ünnepeltem. Kezdtém ünnepi beszéddel Nagykárolyban, a város lakosainak adományából elkészült Petőfi-szobor felavatásánál. Megkapó volt az ott tapasztalt szeretet, és büszkeség: végre városukban is megjelent egy magyar kormánytag. Azután tárgyaltam az RMDSZ vezetőségével Kolozsváron, majd 14-én este megkoszorúztam Bem József emléktábláját és részt vettem a Petőfi dicső tábornokának szentelt emlékülésen. 15-én találkoztam az RMDSZ Maros megyei vezetőivel, majd a Székely Vértanúk emlékművéhez mentünk tiszteletadásra. Körültekintve a természet adta amfiteátrumon, a lelkes embertömeg látványa a szétszakított magyarság egymásra találásának élményével töltött el. Sikeres utam zavarta a román vezetést; kifogásolták, hogy úgy járok keresztül Erdélyen, mintha korábban ki sem tiltottak volna. Ha már hivatalos úton vagyok, legalább találkozom a román külügyminisztériumban ottani kollégámmal – erőltették. Dehogy megyek ezért Marosvásárhelytől Bukarestig! – szögeztem le. Végül, a hangulat további rontásának elkerülésére kiegyeztünk egy rövid találkozóban, s jó: legyen Erdélyen kívül (ha már ennyire nem érzik magukénak e földet). Kiegyeztünk Predealban. Rohanós kocsitú végén az éjszaka elején estünk be a kastélyba, s ott vacsora után szívós balkáni kartársam – úgy éjfél után – visszatartott egy ténylegesen négy szemközti beszélgetésre (kettesben, persze a mű-poloskákkal). Valami izes, ellenünk felhasználható anyagot vágyott kisajtolni belőlem; de sokra nem ment velem, mert álmoságomra hivatkozva rövidre zártam ingerlő kérdéseire adott kitérő válaszaimat. Másnap reggel pedig indultunk vissza.

A mindent megszépítő emlékezet sem felejtetheti el azonban velem, hogy – nyilván RMDSZ-es tárgyalófeleim közül – valaki feljelentő levelet írt Jeszenszkynek. Hogy mit is írt, azt nem tudhatom, mert Géza szűkkörű vezető testület elé citált (miniszter, államtitkár, helyettes államtitkár), s azt követelte: írjak igazoló jelentést, mert a kapott „tájékoztatás” szerint a magyar kormányra nézve ártalmas volt viselkedésem. Én egy dologra tudtam gondolni: igyekeztem őszintén beszélni a honi állapotokról a határon túli vezetők előtt, s nem tagadtam le Antall súlyos betegségét (de tudtak róla!)

A bemószeroló levelet viszont hiába kértem Gézától; így még a vádakat sem tudtam pontosítani. Szobájában a kisebb miniszteri asztal körül ültünk; kétoldalt Mar-

tonyi János és Bába Iván szemmel láthatóan kényelmetlenül érezték magukat. Géza már ott tartott, hogy azonnali eltávolításomról beszélt. Ekkor eltökélten felálltam:

– Miniszter Úr! Engem a Miniszterelnök nevezett ki; neki van joga elbocsátani. Mondtam és otthagytam őket, faképpel faképnél.

Mindettől függetlenül március 20-án ismét a déli vidéken voltam. Ómoravicán Kossuth-szobrot avattak. De nem újat, hanem egy régi, sokáig rejtgetett mellszobrot. Átvészelve a súlyos időket, a helység most ismét visszaváltozott Bácskossuthfalvává.

Hattyúdalom végül egy székesfehérvári segélykoncert lett. Hóvári János munkatársam értő szervezésében kialakítottunk a városi színházban megtartott jótékony-sági gálaestet a borzalmas háború ártatlan áldozataivá vált délvidéki magyarok megsegítésére. Mint külügyi államtitkár, meg tudtam ehhez nyerni a Magyarok Világszövetsége akkori elnökét, Csoóri Sándort, Dobos László felvidéki író, az amerikai magyar vezető Gál Anikót, valamint a Honvéd Együttes segítő részvételét. Fel léptek megyebeli kiemelkedő művészek, valamint a Honvéd férfikar és az előadás csúcspontja az „Utolsó leltár” című táncbemutató volt. A Honvéd Táncszínház Novák Ferenc rendezésében mintegy életjelként bemutatta a magyar nyelvterület jellegzetes táncait. A meghívóhoz Orosz István készített egy megrendítő rajzot: vörös háttér előtt hatalmas fa tönkre vágva, de már kihajtott belőle több, lombkoronává dúsuló zöldellő hajtás. A felirat pedig: MAGYAROK A MAGYAROKÉRT! Meghívásomra a Magyarországon dolgozó diplomaták közül is sokan eljöttek, és nem bánták meg. Legalábbis nemzetünk jobb megismertetésének sikerét mutatja az előadás utáni fogadás résztvevőinek sok-sok elragadtatót megjegyzése. A helyi lap pedig ilyent mert leírni: „Azt még dr. Kelemen András politikai ellenfelei sem vonhatják kétségbe, hogy a védnökségével megtartott jótékony-sági gálaest az esztendő eddigi legszínvonalasabb, legrangosabb kulturális eseménye volt Székesfehérvárnak.”

Egész külügyi államtitkárkodásom legvégén, immár július elején Komlóssy József alelnök szervezésében – Máraival szólván – volt egy „vendégjátékom Bolzanóban” (vagy a város ismét használható nevén Bozen-ben, Dél-Tirolban). Találkoztam a Trentino/Süd-Tirol Térségi Tanácsának elnökségével, s megbeszélést folytattunk le egy FUEV²⁶-munkacsoport létrehozásáról az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében. Személyes megbeszélést folytattam Christoph Pan professzorral, a szervezet mindenki által nagyra becsült akkori elnökével, s vele együtt vettem részt az éves Tiroli Kastély-ünnepségen. Nem tagadom, már az ellenzéki korszakra építkeztem: tudtam, hogy a nehezedő helyzetben is a mi vállunkat fogja görbíteni a nemzeti kisebbségek kérdésének embertelen súlya.

ANTALL HALÁLA

Közben bekövetkezett Antall József halála. Egyre gyengébben pislákoló reménykedéssel ettől már jó ideje tartottunk; aggódva figyeltük őt s erőfeszítéseit. Csökkenő bizakodásunkat egyedül emberfeletti akarata táplálta.

Hadd idézzem itt 1993. július 19-én írt levelét Sankar Dajal Sarma indiai köztársasági elnöknek.

„Tisztelt Elnök Úr!

Sajnálatos okokból – egy előre meghatározott orvosi kezelés miatt – nem tudom Önt meglátogatni szálláshelyén. Tekintettel arra, hogy találkozásunk elmaradása nem érinti a két ország közötti kormányközi kapcsolatokat, így levélben szeretném nagyrabecsülésemről biztosítani.

Találkozásunk alkalmat adott volna arra, hogy az indiai–magyar történelmi és politikai kapcsolatokról személyesen is szót váltsunk. Történezsiként több féléven keresztül hallgattam orientalisztikát; egyik tanítványa voltam Germanus Gyulának, aki 1929–32 között Rabindranáth Tagore shántiniketáni egyetemén tanított. (Tagore-nak Balatonfüreden – ahol kezelték –, emlékfája, mellszobra és róla elnevezett sétánya van.) Germanus Gyula több Indiával és Mahátma Gandhival foglalkozó könyv szerzője, Dzsawaharlál Nehru több évtizedes barátja volt. 1984-ben Germanus Gyula születése centenáriumán én szerkeszthettem, illetve bevezető tanulmánnyal, életrajzzal, s jegyzetekkel láthattam el Indiával és Mahátma Gandhival foglalkozó tanulmánykötetét.

1956. november 4. után, amikor a szovjet csapatok leverték a magyar szabadságharcot, egyike voltam a Bibó István által jegyzett, Nehrunak küldött memorandum szerzőinek, ami nyilatkozatként 1956. december 8-án jelent meg és amit K.P.S. Menon, India moszkvai és budapesti nagykövete december 4-én kézhez kapott. Személyesen találkoztam több alkalommal Menon nagykövet úrral Germanus Gyula professzornál, aki december végén Moszkvából megkapta Sepilov külügyminiszter, Bulganyin miniszterelnök és Hruscsov pártfőtitkár minden kompromisszumos javaslatot elutasító válaszát. Ebben a politikai akcióban Bibó Istvánnal, a Nagy Imre Kormány egykori államminiszterével, valamint más politikusokkal, több politikai párt megbízottjaként vettem részt. Ebben az ügyben vállalt ugyancsak fontos szerepet Bibó Istvánnal együtt Göncz Árpád, jelenlegi köztársasági elnök. Rahman úr budapesti ügyvivő, később nagykövet vonatkozó jelentéseinek egy része ismeretes előttünk, magam is találkoztam vele Budapesten, több vonatkozásban azonban csak a történések egy részét tartalmazzák, valamint pontatlanok.

Néhány dokumentumot küldök másolatban R. Tagore, S. Radhakrishnan elnök leveleiről és könyvéről, valamint más angol és magyar nyelvű dokumentumokról és Nehru 1958-as aláírásáról. Mindezek eredetiben a tulajdonomban vannak, most fogom átadni a nagy magyar utazók anyagát tartalmazó magyar múzeumnak. A hivatalos tárgyalásokat nem jelentő udvariassági látogatásom alkalmával ezt személyesen kívántam átadni, így most Jeszenszky Géza külügyminiszternek – egyben a miniszterelnök egyik helyettesének – lesz alkalma ezekről szólni.

Köszönti: Antall József”

Cseppben a tenger – Antallról, ezért őriztem meg.

A temetése mélyen megmozgatta társadalmunkat. A gyászolók hosszú sorában, majd a temetőben átéreztek, amit emlékező újságcikkem befejező részében írtam:

„A gyász újabb köteléket hoz létre köztünk, de nemcsak idehaza, hanem minden magyar között, akik közel fél évszázad után ismét azt érezhették, hogy volt magyar miniszterelnökük.”

BOROSS PÉTER ÉS A VÁLASZTÁSI HARC

Ekkor lehetett volna előrehozott választást tartani. A közös gyással a hétköznapiakból kiemelkedő nemzet jobb eredményre nyújthatott lehetőséget, mint csaknem fél évvel később. Ehelyett új miniszterelnököt választottunk, s mivel Boross Péter jelentette a változtatás nélküli folytatást²⁷, a jelöltségre még vágyakozó Szabó Iván és Für Lajos alulmaradt. Szegény Péter bátyánk már elment volt nyugdíjba, amikor Antall miniszterelnökké válván visszahívta: segítsen neki bizalmi területen. Mit tehetett, ha barátja kéri, jött „az eke szarva mellől”, mint antik elődje, Cincinnatus. Előbb még tárcza nélkül ügyködött; ám a taxis felfordulás után már belügyministerséget kellett vállalnia. Akkor pedig ő rázta össze a szétzilált rendvédelmet. Igazi vezetőként, mindjárt az elején katonásan kimondta: aki törvényesen és tisztességesen végzi munkáját, azt megvédem a támadásoktól. S ez nagyon kellett a rendőröknek. Ezután kapta meg a bizalmat az MDF-től, hogy lépjen Antall nyomdokába.

És közben beindult a választási marakodás (bár békénk előtte sem volt). Miközben ismét nőtt a további eladósodás veszélye és az 1991. évi csúcs után csökkent a külső tőkeberuházás Magyarországon, ezen a politikai „üzenetek” csak rontottak. Külföldi pocsék sajtónkra maga a köztársasági elnök tette fel a koronát a La Stampa 1993. november 20-án megjelent, több-mint-nyilatkozatával. Ebben Göncz Árpád a nemzetközi sajtó segítségét kéri a magyar kormány tájékoztatáspolitikai intézkedései²⁸ miatt. Az írás kiemelt címe: „Budapest, a sajtó ismét cenzúra alatt”; alcímek között a köztársasági elnök szájából idézet: „Európa, segíts!” Ténymegállapítás helyett pedig azt állítja, hogy a sajtó és a TV mint ellenség, nyomás alatt, „az információ fogságban van, mint a kommunista rezsim idejében”. A kormány hatalmi „monopóliuma” annyira sem volt igaz, hogy a Magyar Televízió már az első szabadon választott kormány eskütételének közvetítését megszakította, ürügyként egy labdarúgó közvetítés kedvéért. Így az Országgyűlés ünnepi ülésének, s benne Antall József, az új miniszterelnök e minőségben első beszédét, vagyis a kormány törekvéséről adott tájékoztatóját a magyar néző nem láthatta-hallhatta. Azután úgy folytatódott, hogy az önkormányzati választások előtt felvettek ismét a miniszterelnökkel egy beszédet, s nem közölték le. Továbbá két és fél éven keresztül (!) folyó üres időhúzással (obstrukció) az ellenzék ellehetetlenítette egy közösen kialakított tájékoztatási (média) törvény meghozatalát²⁹. És bizony, a Maxwell örökébe lépő svájci Jürg Marquard, miközben tőlünk tiszteletbeli konzulagra áhítózott, olyan újságot irányított, amely Antall József halálából is gúnyt űzött³⁰.

Ezen túl pl. még a kormánynak kellett védekeznie, mintha valami bűnt követett volna el, amikor 1993. szeptember elejére Budapesten rendezték meg az Európai Demokratikus Unió (EDU) vezetői értekezletét. Sir Geoffrey Pattie, a brit konzervatív

párt alelnöke ez alkalomból fejezte ki értetlenségét, hogy a következő választás befolyásolásával támadják ennek kapcsán a magyar kormányt. Hiszen ez teljesen elfogadott eljárás: a kormányzó koalíció felmutatja kiváló nemzetközi kapcsolatait, akár érvként is újraválasztása mellett. És tudható, hogy egy országos választásnál nem ez a döntő. Különösen, ha a nagy szegénységben vagy annak fenyegetésével élő lakosságnak azt sulykolják, hogy a kormány és az országgyűlés sokat költ magára, a pártokat nem kéne a központi költségvetésnek támogatnia (ez a vagyonos MSZP-nek kedvezne!), s hogy teljesen fölösleges költségek a Világkiállítás megrendezésének vállalása...

A kormányzati idő lejárta felé közeledvén csak sűrűsödtek az alaptalan vádák; pl. annak sugallása az átlagpolgár felé, hogy az MDF „kiépített egy masszív MDF-birodalmat” (Respublika, 1994/6). Bár úgy lett volna...

A Külügyminisztérium által kiadott „The Hungarian Observer” hosszú riportban foglalkozott Horn Gyulával, jelezve a várható kormányváltás irányát. Lejárató hírek váltak mindennapossá az MDF-ről. Sőt az is szájról szájra járt, hogy Boross Péter valamilyen ügyes húzással el fogja kerülni az esedékes választásokat (pl. a délszláv háború miatti rendkívüli helyzettel indokolva)³¹. Az aljas célzásokkal dústott támadásokra mi sem jellemzőbb, mint Mészöly Miklósnak fehérvári városházánk dísztermében elmondott, agyon-cizellált szövege: szerinte a kormányzat „belülről biztat és engedélyez maga ellen egy *volt ügynöki* hevülettel kibontakozó puccsot – és mindezt *vendéglátói szakértelemmel* teszi a társadalom asztalára.” Így igyekezett Boross Péter miniszterelnök személyiségét a múltján keresztül sejtetésekkel lerombolni.

Azt pedig eddigre már végképp megtanultam, amit eleinte megütődve és hitetlenkedve tapasztaltam: még jobboldali nyugati partnereink is szívesebben fordulnak a magyar baloldalhoz, mert ott némi vesztegetéssel sokkal kedvezőbb üzleteket tudnak kötni, mint nálunk, ahol az ország érdeke mégiscsak számításba jön. Talán erre célzott a lengyel lap, az ottani tapasztalatok alapján 1994. január 15-16-i számában megjelent ironikus összefoglalójában (varsói nagykövetségünk akkori nagyszerű csapatóból Szeratics Péter küldte meg nekem):

„A birodalom bukásával legrosszabbul áldozatai jártak.

Korábban legyőzött állam voltunk, akitől mindenki félt. Nagy erőfeszítéssel kivívtuk hát a függetlenséget – csak azért, hogy a kutya se számoljon velünk.

Mint alapjában véve beteg és a gazdasági javulással a legkevésbé sem kecsegtető államra a nyugati pénzügyi körök óriási pénzeket bízta Lengyelországra. Abban a pillanatban, ahogy gazdaságunk elkezdett normális elveken működni, a pénzbeáramlás megszűnt, mintha elvágták volna.

A NATO meghatározta a feltételeket, hogy mikor vesz bennünket figyelembe: ha megint valakinek az áldozatává válunk. Akkor a nemzetközi közösség teljesjogú részévé válunk, és elfoglaljuk benne kijelölt helyünket.

Csak annyiban létezőnk, amennyire sanyargatnak bennünket.”

Hogy süllyed a hajónk, az is mutatta, hogy a Magyar Nemzeti Bank irányítását Antall bizalmából fiatalon elnyert elnöke novemberben bejelentette távozását. (Elcsábították Angliába, hogy széke felszabaduljon.) Az MDF többsége pedig neki-

fogott az ellenünk felfokozott közhangulatban küzdeni a szembeszéllal. Látható volt, hogy most megbosszulja magát Antall nagyvonalúsága is, amellyel nem hánytorgatta fel a mindeddig meg nem haladott kommunista országrontást; s ezzel a múlt erői azt a látszatot kelthették, hogy minden hiányosság az első független kormány hibája. Nem véletlen, hogy az MSZP falragaszai a baloldali szakértelmet állították szembe csetlő-botlónak beállított kormányzásunkkal és a „Megbízható megoldást” hirdették. Mivel helyzetemnél fogva jobban voltam értesülve a magyarok többségénél, mérgebben azt mondtam erre a jelszóra: megbaszható megoldás. Az is lett.

A helyzetre mi sem jellemzőbb, mint a „Nemzetközi Népesedési és Fejlesztési Konferencia” 1994-re készített anyagához fűzött megjegyzésem. A kutatók azt hangsúlyozták, hogy ez szakmai ügy, s nem politikai – mivel az utóbbi jelzőt taszítónak érezték. Én pedig azt hangsúlyoztam, hogy ha egy ügyet valamennyi politikai párt és a társadalom minden rétege fontosnak tart, akkor az nem politikától mentes szakmai kérdés, hanem épp a legsúlyosabb politikai ügy. Ezt vállaltam. Sürgettem is Boross Péternél egy Népesedési Egyeztető Tanács felállítását.

Az MDF megkísérelt átgondolt, az eredményeket bemutató kampányt vinni, de a szidalom-özönben ez nem érvényesülhetett. A sajtó még azt is felhánytorgatta, hogy Schamschula Gyuri miniszterként még a választás előtt felavatta a Budapestet nagyrészt elkerülő új M0-ás utat. (Ejnye, megvárhatta volna, hogy a következő kormány kezdje körgyűrű-avatással...) Jó csapattagként igyekeztem követni Odescalchi Dánielnek, az MDF kampányfőnökének a nyugati választási küzdelmek tapasztalataira épülő tanácsait, de ezzel nem találhattunk fogást ellenfeleinken. Elég volt bemenni egy székesfehérvári lakótelepre, láthattuk, hogy az emberek egyrészt helyzetük, másrészt a hamis hírek és szoci ígéretések hatása alatt mutuj zombiként viselkednek.

A tömbház hatodik emeletén pl. nyitva volt az ajtó. A bútorok egyike-másika be sem fért a kicsiny lakáskalitkába, s a ki tudja, mióta takarítatlan, állott szagú lépcsőházba szorult. Az iparban történt leépítések miatt otthon ülő családfo klottgatyában, vedlett trikóban terpeszkedik a nagyszobában. Dünnyögve fogadja mondandómat; majd kiderül, hogy a kommunista iparosítás hozta be a városba, s ott kellett hagyja önálló házat, kertjét. Bekerült a folyóvizes, tévés soklakásos városzéli házba; ahol nincs saját virágágyás, gyümölcsfa, fát sem kell aprítani; s ha nincs munkája, csak a hasát vakarja. Na, ezt a szegény párat győzd meg valamiről!

Ugyanakkor Boross Pétert nem lehetett arra rávenni, hogy választási hangulatot javító intézkedésekkel próbáljon enyhíteni a helyzeten. Emlékszem, hogy az egyik meghozott törvény kapcsán arról esett szó, hogy az vidéki szavazatokból elvihet néhány tízezret. Lerázta ezt az érvet. Viszont érezve a politikai váltás erős lehetőségét, hoztunk gyors döntéseket a közös jövő lehető biztosítására, mint pl. április elején az idegen tulajdonosokat kirekesztő (termő-)föld-törvényt, vagy májusban a Duna tévé működésének biztosítására kiutalt 40 millió forintot.

De ha bírálom zilált tevékenységünket, hát a magam kampányvezetéséről sem mondható el, hogy a helyzethez alkalmazkodott volna. Mert mit hozhat egy vállal-kozói fórum (még ha német tapasztalatra épül is), egy Magyarország '94 konferencia,

vagy akár a Kossuth emlékére, halálának épp 100. évfordulóján szervezett városi emlékséta? Legfeljebb a velem együtt érzőknek jó élményt. Emlékszem, Székesfehérvár főterére letekintve az iskola balkonjáról és vendégemmel, az Országgyűlés elnökével, Szabad Györggyel együtt szólva az egybegyűltekhez milyen felemelő érzés fogott el. Mint ahogy Orbán Viktorral lefolytatott vita pezsdítő emléke is érdekes színfoltja volt kampányomnak. Ám a háttérben mély gordonka-hangként fel kellett elevenítenem a lakótelepi tapasztalataimat.

VITÁM ORBÁN VIKTORRAL

De ha már a 94-es választásnál tartok, elmesélhetem azt is, hogy hogyan esett vitám Orbán Viktorral. Amikor megtudtam, hogy Székesfehérváron ugyanabban a választókerületben indít minket mindkettőnk pártja, vagyis őt a Fidesz, engem az MDF, akkor elhatároztam, hogy meghívom egy személyes vitára. 1993 eleje óta havi rendszerességgel vezettem egy külpolitikai beszélgetés-sorozatot meghívott vendégekkel „Határon túli beszélgetések” címmel. Külügyi munkám okozta gyakori távolléteket igyekeztem ezzel ellensúlyozni, ugyanakkor kiaknázni a benne rejlő nagy lehetőséget: főleg külföldi diplomaták bevonásával szélesíteni városom polgárságának világra való kitekintését³². Most a kampányt is hasznosítva kihívtam vitára Orbán Viktort, a Fidesz elnökét és miniszterelnök-jelöltjét. S mivel a korábbi elképzelésbe ez a meghívás csak módosulással illett bele, hát átneveztem a találkozót „Hat órán túli beszélgetésre”. A kampányokban – azóta egyre szokatlanabb módon – tisztességes elvi vitát folytattunk le. (Azt hiszem, ha érdekelte is a közönséget – mert nagyon sokan eljöttek – de sok szavazatot egyikünknek sem hozhatott. Legfeljebb tisztázódott a hallgatóságban, hogy a konzervatívnak is mondható nemzeti szempont miben különbözik a szabadelvű megközelítéstől.)

Én azt reméltem, hogy ha Budapest az ország agya, Fehérvár lehet a szíve. S meg akartam nyerni.

A választási harc igazi hangulatát jobban visszaadja a Vasútvidéki Római Katolikus Egyházközség Képviselő-testületének meghívója a két MDF-es képviselő, dr. Horváth Miklós és dr. Kelemen András fórumára a művházba január 29-én. A levél egyik mondata szilaj támadást is váltott ki. A megfelelő tájékozódás kötelességét elménkbe hívó szöveg indoka ugyanis így hangzik: „Nem engedhetjük meg azt sem, hogy félrevezessenek bennünket a magyar lelkiségtől távoleső szabadelvű liberalizmussal és az ateista, kommunista demagógiával.” Valamint: „Nagy szükség van az őszinte párbeszédre. Kodolányi mondta 1943-ban: Mi nem hazudhatunk magunknak, de azt sem engedhetjük meg, hogy nekünk hazudjanak.” A SZDSZ fel is kapta vizet, „Provokátorok” címmel támadta meg „az egyház tekintélye mögé rejtőző szócso” személyét és véleményét. Fő érve az volt, hogy az ő jelöltjei gyakorló római katolikus hívek.

Akkor tehát itt merül fel igazán a kérdés: hogy egyeztetik össze?...

Én csak annyit tettem, hogy felidéztem a SZDSZ-ből a keresztényekhez menekült Mózs József példáját. Általánosságban pedig leszögeztem: a múltat kell mérle-

gelni, hogy eddig ki mit tett az egyházért (ez a biztosíték a jövőre), vagy éppen ellene; mert egy pártprogram, különösen a választásokra kacsintva könnyen változik mollra, hogy a fülnek kedvesebb legyen. Cselekedeteikről ismer(het)itek őket! Ezért kértem a Pofosz előtt tartott beszédemben a résztvevőket, hogy legyenek kovász a nemzeti erők egyesítésében, mert „Önök tudják leghitelesebben elmondani – megmagyarázni, hogy Hornék visszatérése a hatalomba a Kádár-rendszer restaurációja volna”.

Ennyit mondhattam, de a magaménál hitelesebbnek érzem a nép hangját. Ezt legjobban az egyik székesfehérvári asszony öntötte dióhéjba nekem. Szikrázó szellemessége miatt ideidézem.

„SZABADON VÁLASZTOTT KÖTÉLTÁNC

Ugye, kezdetben nagyon nehéz volt elviselni? Kutyanehez.

Állítólag nemrégén megnyertél egy szabad választást, az első igazit, a rád önként szavazók népes tábora jóvoltából. Mégis azóta szüntelenül azt suttoják, üvöltik sztereóban a füledbe, hogy tehetségtelen vagy, dilettáns vagy, és hogy nem te álltál sorba, amikor a szürkeállományt osztogatták.

Ha a vállalt felelősségtől gyötörve óvatosan nyúlsz valamihez, gyengekezőnek, enerváltnak, következtelennek mondanak, s nyegle taglejtésekkel megkérdőjelezzik szakértelmedet.

Ha nagyobbat, merészebbet lépsz, mert tudod, hogy ezt kell tenned, homlokodon máris ott a boszorkányüldöző hatalomszomj rásütött bélyege.

A félévészázados, lélekromboló erózió marta mély szakadék felett kell, ha imbolyogva is, de épségben átjutnod a szemközti biztos partra. Vonaglik a nyúlós, vékony kötél, ráz-zák is mindkét végről. A félig betemetett barlangokból fel-feltör még a fojtó, kénes bűz. S errefelé most puskaporos, szeszélyes világszelek is süvöltöznek. S a nagy lavírozás közben, körbekarogott optimizmusodnak hála, szentül hiszed, tudod és akarod, hogy vállalt terheléssel együtt előbb-utóbb talajt érsz.

És eközben, akárcsak egy bajnokságvégi teltházás Fradi–Dózsa meccsen, beindul az ellendrukkerek többszólamú kereplős kántálása a pillanatnyi hatalmad gögjéről. Ez valahol rendkívül mulatságos, de egyensúlyozgatás közben nem illik nagyokat röhögni. Persze a leglármásabb, legfergetegesebb szaftos csasztuskákat sokszor éppen azok költik, akiket a mutatóvány elején a madzagnak nekiveselkedvén még ott láttál szorgoskodni magad körül – csak azóta valahogy többször partot váltottak. S a csalóka mélység fölötti pajkos visszhang miatt azt sem lehet mindig tisztán eldönteni, hogy honnét is jön az a magabiztos, boltziher tippet osztogató hang: szemből, egyenesen vagy a hátad mögül a hátrahagyott partról. Van olyan szólam is, amelyik csúszkál ide-oda a síkos göröngyökön.

A felkavart nagy hangzavartól fáradt fülű nézőtér álló szektora meg pont most füttyül az egész focira, pedig a pályán az ő bőrére megy ki a játék. De mint mutatóványos, te nem panaszkodhatsz önként vállalt produkciód közben, hisz az elbizonytalanodó, fásuló közönség hangulatáért is te vagy a felelős.

Mindegy, pajtás. Ezt vállaltad. Jó pofát kell vágni hozzá. Végig tudod csinálni. Ne várd, hogy közben szeressenek, hisz nem ez a dolgod, nem erre szerződöttél. De közben

legyél udvarias, jólnevelt. Hisz te tudod magadról, hogy nem vagy sem mindenható, se, tökéletes, s mellesleg nem te végezted el estin a kötél-tánc-iskolát. Ellentétben azokkal, akikben elhomályosíthatatlan nyomokat hagyhatott a sok végignézett szovjet háborús film emléke; amelyekben kizárólag csak derék, talpig becsületes honvédök és csak tökkel-ütött fasiszták szerepeltek.

És eközben az egytől-egyig kizárólag derék és talpig becsületes honvédök némelyike téged gátlás és kétely nélkül lefaszisztáz; de leszel még horthysta, vitézkedő, konzervatív, retteget hozó keresztényi kurzus.

S ha most végre, hosszú idő óta nyíltan, őszintén vállalhatod önmagadat, akkor egyből nevenségesen magyarkodónak, vadmagyarnak mondanak. De egyből lehetsz uszító nacionalista, turulista urambátyám, lázító kirekesztő nép-nemzeti, s kajánul körbeugnyolnak a vállalt tizenötmillióért.

S csak próbálj meg naiv kíváncsisággal belelesni a felnőttek dolgába, azonnal hisztérikusán rádsapják az ajtót, mert zavarsz; és máris sikítják, hogy antiszemita vagy. Ilyenkor neked nem illik tovább-kérdézősködni, s egyszerű kérdéseidet megtartod magadnak.

Majd a tévedhetetlen ítéletmondók gondosan összemixelnek, összemosnak a letűnt közelmúlt bábjátékosaival; ügyelve persze arra, hogy téged lesajnálva amazokat kiáltásuk ki mindig menőbb spílernek a nemzetvezetés fortélyaiiban. Ezen az önfeledt nosztalgizáción persze nincs mit csodálkozni. Hamar megtalálod a megfejtést, csak figyelj a szélzszakot.

S már azon se lepődsz meg, ha egyre azt hallod magad körül duruzsolni, hogy te bizony dühödöt ősellensége vagy annak is, akivel elviselt különbözőségek dacára eszed ágában sincs összerúgni a port – hisz amaz is egyensúlyozni kényszerül egy más madzagon.

Tudod azt is már, hogy ha egy neked látványosan magasra föladott labdát a kötél-táncolás közben egy laza oxforddal visszajátszol, akkor ettől jónéhányan alaposan megsértődnek, és sebtében összetrombitált sajtóértekezleteken adják tudtadra, hogy milyen csúnya dolog érzékeny széplekkeit megsérteni.

Ám ha komolyan felveszed a kesztyűt a kántálókkal, rosszul teszed. Mert akkor a fejedhez vágják, hogy sértődékeny, túlérzékeny vagy; nem viseled el a kritikát, mit sem konyítasz a demokráciához, és tekintélyelvűséggedben éppen azt ostorozod, akinek tán még hálával is tartozol.

S mindezekért csak a **te hócipőd** nem lehet tele.

De ez már egyre kevésbé szegi kedved; tehát araszolsz tovább a löttyögő madzagon. Tudod, hogy nem csak lármás ellendrukkereid vannak.

Mit hallottál most újabban? Hogy nem más, mint az, akitől nap mint nap megkaptad a kemény kioktatást: miszerint aki ma téged csepül, ostoroz, az mind bátor, objektív, független, demokratikus és szabad; ellenben aki nem, az elfogult, irányított, befolyásolt és hízelkedő hantás – nos, éppen az nyilvánosan elzokogta magát. Talán mert ő maga már nem bírt megbirkózni az általa hirdetett lélekerősítő, jellemegyengető tanokkal.

Kérlek, arra mindig legyen erőd a kötél-tánc közben is, hogy letöröld a panaszos könynyeket.”

VERESÉG

A szocialisták által miniszterelnök-jelöltként még megnevezni sem mert „vaskoronás” Horn Gyula választási győzelmével azonban megindult a kormányzati végjáték. A minisztérium felvonójában egy papírfecnin azt merték már kifigurázni, hogy állítólag Jeszenszky folytatni akarja a miniszterkedést, mert hozzá fogható ügysem talál-
nak. Igyekeztem tisztázni munkatársaim helyzetét, s akit kell, elhelyezni mellőlem; mert világos volt előttem, hogy nem csak a miniszter és a politikai államtitkár távozik, ahogy papírforma szerint kéne. A munkahelyi hangulatot jól jellemzi, hogy amikor leszámolási papírok átadásakor valamelyik új irodistának bemutatkoztam, azt válaszolta: – Fölösleges. (Nem a papír, hanem a bemutatkozás.)

Az már inkább az új kezdéshez tartozik, mint a ciklus zárásához, hogy június 14-én a veronai Rotary Club meghívására összefoglaló előadást tartottam rendszerváltozásunkról, s a benne működő erőkről³³.

Hátra volt még egy feketeleves: fehérvári állásvesztésem. Elbúcsúzva a kormánytagoktól megjelentem kórházamban. A szobám ajtaján ott volt a nevem és vezetői címem; így bizakodva nyitottam be az igazgatóhoz, hogy tájékozódjam munkám lehető folytatásáról.

– De András, neked már rég megszűnt itt az állásod. Nemrég hosszabbítottam meg volt helyettesed kijelölését 5 évre.

– Én miért nem tudok róla?

– Még a Népjólétiből kaptuk a választ, hogy nem tartasz igényt az itteni munka folytatására.

Kapkodva elő is véteti a Népjóléti Minisztérium megkeresését; s láthatom, hogy biza ebben áthelyezésemet kérik. Ismét csak ennyi a kérdésem:

– Velem erről ki beszélt?

Nem csak hogy nekem nem szóltak, hanem a kórházi szobám ajtaján kint hagyták a félrevezető kiírást, mintha ott dolgoznék. Nem kérdeztek meg szándékomról akkor sem, amikor ezért az új kórház-igazgatóért kiálltam, amikor kiverekedtem az új megyei mentőállomás épülését, vagy amikor elindítottam a megyei kórház újjáalakítását. Senki sem szólt erről városi rendezvényeim alkalmával, sem amikor rendeztem az Ikarusz orosz piacát, vagy lobbiztam a Vidiért. Igaz, magamért nem szoktam harcolni, így szégyelltem volna rákérdezni. Hiszen láttam, hogy mindeddig nem neveztek ki új osztályvezetőt. A régi emberek úgy ütöttek vissza, hogy a csapást az a személy mérte rám, akit ellenükben segítettem a főigazgatói székbe. A környezetében vezető tisztségben ugyanis ott maradt minden régi káder.

Felálltam, és csak annyit mondtam, hogy a munkaügyi pert úgymint megnyerem.

De el sem indítottam. Ki akarna ilyen helyen tovább dolgozni?

*

Utólag kiderítettem, hogy a Népjóléti Minisztérium elődöktől megörökölt személyzeti és munkaügyi főosztály-vezetője, dr. Belső László már 1990. június 4-én azzal a kéréssel fordult a kórház szintén akkori főigazgatójához, hogy munkaviszo-

nyomat „áthelyezve” munkaköri bejegyzéssel szüntesse meg a kórháznál. Amiért perelhettem volna, az nemcsak az, hogy erről nem értesítettek, hanem az is, hogy hová helyeztek át; hiszen a politikai államtitkári feladatok ellátása kormányzati megbízatáshoz kötött idejű. Persze én is elmarasztható vagyok az ügyben, mert sosem kérdeztem rá 1994-ig. Természetesnek vettem, hogy ahogy kértem, fizetés nélküli szabadságon vagyok. Surján pedig azzal védte régi mundérja becsületét, hogy az állami vezetők személyzeti nyilvántartásának ügyeit a miniszterelnökségen végezték; s az én anyagomat is odatették át (az intézkedés után).

Az pedig világos, hogy mivel a kormányváltáskor a Miniszterelnökség újrászerveződik, ott sincs kihez fordulnom. Matt.

A freedom pedig azt súgja, hogy bár jól éreztem magam kórházi csapatomban, nem kívántam a kormány bukása után beóvakodni a régi elvtársak alá lábtörlőnek.

VIA DOLOROSA

Akárhogy is volt, meg kellett tanulnunk Valóság-apánk szemébe nézni. Ő pedig meg rázott minket, mint Krisztus a vargát. Néhai cserkész-barátom, a tiszta szívű Nagy Alajos írja ekkor:

„Még nem eszméltem fel fájdalomból. Még mindig a kínzó tehetetlenség önkívületében élek. Még mindig fáj a lelkem: hát ezért lelkesültünk? Érdemes volt ezéret életünk legszebb harmincöt esztendejét feláldozni? Ezt hozta nekünk 1956 hatalmas vér- és lélekáldozata?...”

„Ki hozta vissza a kommunistákat (ekkor a fölénnyel)? Mik az okok? Ennyire elaljasodott volna a nép? Vagy megtévesztették? Lehet-e ennyire megtéveszteni, ekkora eredménnyel? Szinte apokaliptikus látomás: az ördög a megváltó képében...”

De énbőlölem is a magyar Via Dolorosa képe szakad ki ekkor:

„Tudtuk, hogy elkerülhetetlen a vereség. Aggodalmunkat csak fokozta, mivel megállítottuk a zuhanást, az emelkedés még alig volt érezhető, s az előttünk álló feladatokat ki fogja elvégezni?

Ezért villant belém az újszövetségi kép: „Virágvasárnap a bevonuló Jézust ünneplő tömeg öt nap múlva keresztre feszíteti. De: ő ennek tudatában élt, vállalta, mert érdemesnek tartotta értük, az emberekért küzdeni.”

Abból indultam ki, hogy tudnunk kellett előre. Antall sem véletlenül akasztotta a „kamikáze” jelzőt kormányára.

Veronai előadásomban idegeneknek így foglaltam össze:

„Az Antall-kormányra a kommunizmus romjainak eltakarítása várt. Egy velejéig rossz, de a társadalomban és a gondolkodásmódban meggyökeresedett szerkezet szétrombolása nem fájdalommentes.

A szabadság megvalósult, sőt vissza is lehetett élni vele. A jólét és biztonság viszont megingott. Nagy lett a munkanélküliség, s a befektetéseknek több idő kellett, hogy érezhetővé váljanak. Régi reflex alapján az államtól várták el a napi gondok enyhítését, s a demokrácia a méltánytalan viták terepeként működött.”

Körösényi András akkori gyorselemzése szerint pedig

„A jobbközép koalíció összességében sikeres volt politikai–jogintézményi és gazdasági feladatait illetően, mérsékeltbb eredményeket ért el saját bázisának, kapcsolattrendszerének megteremtése és stabilizálása terén, de nem volt stratégiája – a csoportok és választók területén – egy megfelelő többségi koalíció létrehozására.”

Vagyis a baloldal támogatói maradtak a régi rendszer hangadó csoportjai, de a változás vesztesei is oda sodródtak. A magánosítás is inkább csalódást hozott, mintsem támogatókat még annak hasznélvezői között is; és mint tapasztalhattam: a különféle intézmények a visszatérő régiék szolgálatára álltak (gondoljunk akár a közigazgatásra, a tömegtájékoztatásra, a megörökölt erős pártkötődésű szakszervezetekre a fegyveres testületekre, avagy akár a jogalkalmazás területén működőkre). A hazugul a kormány oldala felől érkező „barna esőről” beszélő szadeszes rohamcsapat a korábbi vad anti-kommunistákat besorakoztatta a szocik mellé a „Charta-mozgalom” képében. Erről mondta ekkortájt a történész-politológus Gyurgyák János, hogy ez „már nem egy civil kezdeményezés, hanem tömény politika.” És megisméltődött, amit 1919-ről írt Szeffű Gyula az akkori polgári radikálisokról: „Gyökértelenségüket mi sem mutatja inkább, mint hogy ez a polgári párt kénytelen volt a polgárság esküdt ellenségével, a szociáldemokráciával barátkozni...”

Ám az ország külső környezete sem volt kedvező. Az ígéretes kezdés után a keleti falomlás és a gazdasági hullámvölgy miatt a nyugati remélt segítség elmaradt; megörökölt adósságtérheink megmaradtak. Így azután abból, hogy a döntő hosszú távú kérdésekben sikerrel lépett előre az ország, a mindennapokban csak a nehézségek látszottak és a hírközlés kormányt körülugató ellenszenvéből fakadó értetlenség.

Antall sajnos nem is kezelte politikai eszközként annak súlykolását, hogy a kommunisták hatalomátadása az ország gazdasági összeomlásának küszöbén történt; így a pénzromlás és a megszaladó munkanélküliség terhét kárörvendően varrhatták az új kormány nyakába. A végrehajtó hatalom és ellenőrzés még nem szilárdulhatott meg (fekete-szürke gazdaság), nyilvánosságunk nem volt. Már az első évben elvesztettük az önkormányzati választásokat; s ez azzal járt, hogy az önkormányzatok is minden gond, még a helyiek esetén is a kormányt okolták. Egyáltalán nem vált köztudottá, hogy az induláskor az önkormányzatok teher nélkül kapták vagyonukat eladósodott országunkban. Ami hasznosat meg az országgyűlés megszavazott, vagy a kormány juttatott, azt úgy mutatták be a polgároknak, mint kicsikart eredményt. A kormány tartógerendája, az MDF pedig repedezett a nagy nyomás alatt.

Érdekes, hogy ugyanakkor még Göncz papa is elismerte újévi összefoglalójában, hogy „helyzetünk a világban – ha változott – a javunkra változott. ...megállapítható, hogy hosszú és meredek hanyatlás után ipari termelésünk közel 10 százalékkal emelkedett. A korábinál fél százalékkal kevesebb energiafogyasztás mellett. S termelékenységé a térségünkben a legjobb. Mezőgazdaságunk eredménye – nehéz helyzete és értékesítési gondjai ellenére is – lényegesen jobb, mint 1993-ban volt.” (Ekkor véletlenül Karinthy bűvös székébe ült.)

Ám ne hagyjam ki, hogy a mi oldalunk nagy megosztottságához, az ellenünk irányuló aknamunka sikeréhez nagymértékben hozzájárult a kommunista rablógyilkosok és enyveskező követőik elleni határozott fellépés elmaradása – az a bizonyos „tavaszi nagytakarítás”. Csak jelzésképpen: a négyéves kormányzati időszak legvégén, 1994. január 30-án panaszolta fel a mi kormányunk igazságügy-minisztere, hogy az ügyészséget is felelősség terheli azért, hogy a fegyvertelen tömegbe lövő 1956-os gyilkosok ügyében mindaddig *egyetlen gyanúsított sem került bíróságra (!)*

A kiváló hírközlési háttérével az MSZP a szaktudás birtokosa és a nép barátjaként állt a tükör elé, építve a múltban szított osztálygyűlöletre, s az állami gondoskodás felfokozott igényére a nagy váltás vesztesei részéről.

S mindehhez járult még, hogy míg a jobb megnevezés híján baloldálnak megnevezett erő egységesként jelent meg, addig a jobboldal pártjai megosztottak voltak és versengtek egymással, s mindegyik az addig legerősebb MDF-fel. Ahogy ekkor láttam: a rendszerváltozás kényszerűen népszerűtlen intézkedései miatt csontig pusztult az addig kormányzásra szövetkezett együttműködés.

A választások utáni zavarodottságot mivel sem tudtam jobban kifejezni, mint Ady Endre költői képével: vak ügetését hallani ...eltévedt lovasoknak. Azonban a bizonyosság érzetével tudtam, hogy épp bajban kell a talpraállítás képessége. Ezért így válaszoltam Adorján Imre barátom akkori kétségbeesett levelére:

„Minden elveszett – irod. Sőt az is lehet, hogy Mohácsnál, Trianonban. Én azonban „druszámat”, ama Mikest követem anélkül, hogy Rodostóba kéne mennem. Maradok hű; no nem az udvarhoz, hanem a fejedelem emlékéhez és eszméjéhez és teszem, amit tehetek.

Visszaemlékszem 1990-re: lehet, hogy neked is hihetetlen, de engem csak a napról napra bonyolódó teendők érdekeltek; nem foglalkoztatott egy esetleges győzelem utáni állapot. Most sem remélek semmit, de amit lehet, teszek. Ha van eredménye, örülök; ha nincs, akkor tudom, hogy létezik nálam fensőbb erő is ügyeinkben.” (1994. október 8.)

Az Országos Választmányon pedig így fordultam társaimhoz:

„Tisztelt Választmány!

Nehéz jókedvűnek lenni május 8-a és 29-e után. Bánt a kudarcunk. Vizsgálom naponta magamban, hogy én mennyiben vagyok felelős ezért. Ezt kell tennünk mindannyiunknak, mert a közös munkánkat illették a magyar szavazók kemény kritikával. Voltak balsejtelmünk, de jobb eredményt vártunk. A történetekre helytelen lenne úgy reagálni, hogy a választókat okoljuk, mint ahogyan első felindultságukban sokan tették. Ehelyett inkább azt kell vizsgálnunk, hogy jutottunk ideig.

.....

Ugyanott állunk, mint 1987-ben: jövőképet kell adnunk a társadalomnak. Új Laki-telek kell, új sátor, s ott régi és új arcok. ... Olyan Magyarországot kell megteremtünk, amelyet a maguk országában az európai kereszténydemokrácia és a polgári jobbközép erők felépítettek.” (1994. június 4.)

Mondtam, és szétküldtem a szélrózsa minden irányába az Ausztráliából kapott szóróanyag kis átdolgozásával elkészített kis képeslapomat. Az egyik oldalán egy vöröscsillagos szemű nagy csőrű madár nyelné éppen le a zöld MDF-békát, de az kinyúl a szájából és két kézzel megragadja támadója torkát. S ahogy szorongatja, a madár nyaktollai az MSZP-szekfű képében borzolódnak fel. Ezenkívül a gázlómadár nincs egyedül; kékes árnyékként mögötte felsejlik szadeszes szellemtársa. A kép felirata: Soha se add föl! (Never ever give up!)

Az írásos felén pedig a következő szöveget küldtem szét az MDF-nek:

„Testvéreim a nemzet térfelén!

Együtt vagyunk a megnyílt gödörben.
Az MDF történetében nem először, de a legmélyebben.
A lét határán, mint egész nemzetünk...

Ez a kihívás hozzánk méltó!
Ezért nem lehet helye az ostoba dacnak;
annak, hogy mentül rosszabb, annál jobb –
annak, hogy eb ura fakó –
annak, hogy lássuk uramisten, mire megyünk ketten –

A Haza most még nem életünket és vérünket kéri,
„Sed avenam”, vagyis ma:
áldozatos együtt munkálkodásunkat,
a közös Déva építését.

Hát ne legyünk a halállal pompásan szembe meredő 80 huszár,
de legyünk az Ozorai Példa !

Ezt üzenem Déva alól

Az 1994. évi választásokkor

Kelemen (András)
tagkönyvszám: 85”

Felesküdtém.

JEGYZETEK

- 1 Az Európa egészére kiterjedő biztonsági rendszert megfogalmazó EBEE (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) 1975 óta terelgette az ún. helsinki folyamatot. Az 1992. utóértekezleten átszervezték, intézménnyé vált; és 1994-ben a budapesti csúcstalálkozón a nevét EBESZ-re (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) változtatta.
- 2 Utalás arra, hogy az újság mottója: „A hír szent, a vélemény szabad.”
- 3 Budapest Institute for Graduate International and Diplomatic Studies.
- 4 Működésére utalásként megemlítem, hogy feleségemen keresztül felajánlva nekem is adtak volna olcsón megszerezhető szép lakást valami ócskább leadása ellenében; s hogy 1994-ben egy nagykövetjelöltnek ilyen lehetőség elfogadása miatt kellett lemondania.
- 5 yağlı güreş; török szakkifejezés a birkózás ott dívó formájára.
- 6 „Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán”, 1992. augusztus 20.
- 7 Szemben számos későbbi vezetővel, Antall csak igen indokolt esetben 'rángatta' embezeit. Éjszakai hívásától elakadt a lélegzetem, mert ezelőtt legutoljára a Somogy megyei Barcsot ért (1991. október 27-én este történt) jugoszláv légitámadás után hívott fel így éjjel; akkor azzal a kéréssel, hogy próbáljam meg sürgősen előkeríteni a hadügyminisztert, Für Lajost. Meg is találtam egy nyugat-magyarországi katonai üdülőben. Egyébként az Országházban volt módom szót váltani a miniszterelnökkel; ha meg hivatalos ügyben kerestem, szépen bejelentkeztem a titkárságán. Meg is tettem ezt többször; innen a tapasztalatom, hogy milyen sokszor futottam ott össze két nagyhatalom nagykövetével: Charles Thomas-szal és Ivan Pavlovics Aboimovval. Az utca embere fel sem tudja mérni, milyen külső nyomás alatt dolgozott a magyar miniszterelnök.
- 8 Hogy Antall jól ismert engem és hitt nekem, azt legjobban az bizonyítja, hogy tőlem nem vált meg 1993 februárjában; míg Sárossy Lacit és Raffay Ernőt elbocsátotta a földművelési és a honvédelmi politikai államtitkárságból.
- 9 A korábban még köztársasági elnök-jelöltséget is vállaló Für Lajos 1993. május 26-i, fájdalomtól megtört levelében lemondott az ügyvezető elnökségről.
- 10 Így érthető meg lélektanilag, hogy Antallnak az ország kormányozhatósága érdekében az SZDSZ-szel kötött megállapodását utólag „paktummá”, elvtelen összekacsintással igyekeztek sokan alaptalanul átértelmezni. Antall ugyanis nyíltan feltette a kérdést az MDF-ben: vagy nagykoalíció, vagy megegyezés. Senki sem akart közülnünk együttkormányzást, és persze ő sem. Mert ha ezt választanók, akkor „nem tudnék felelni minisztereim testi épségéért” – jegyezte meg egyszer félig tréfásan. Akkor viszont kormányozhatóvá kellett faragni a rendszert. Egyik oldalról: hogy a többség élhessen a kormányzás lehetőségével; másrészt: megtartsuk „azokat az alapintézményeket és alapjogokat amelyek szabályozásához minősített többség szükséges”, ahogy a szöveg szól. Ugyanakkor a kormányozhatóság biztosításául elérte az akár belülről, akár kívülről indított bizalmatlansági indítvány feltételeinek „konstruktív” tételét: csak a miniszterelnökségre ellenjelölt személy megnevezésével indítható ilyen, és miniszterei egyenként „nem vadászhatók le”. A megegyezés árát is ő ajánlotta fel: ez volt Göncz Árpád megválasztása. Ekkor még lehetett abban reménykedni, hogy Göncz, mint köztársasági elnök betartja a törvényességet. Nem így lett. De ugyanígy fordult ellenünk a két elfogadott és helyzetbe hozott médiamogulunk,

Gombár Csaba és Hankiss Elemér is. Az MDF-nél és Antallnál nagyobb világerők bekapták őket.

- 11 Nem egészen pontosan így mondta, hanem további finom gyanúsítás volt célzásában arra, hogy a hatalom már a börtönben befogta Gönczöt.
- 12 Nem hagyhatom ki a magyar külkereskedelem gúnyrajzaként megírt Moldova György-könyv, „A 'Lakinger Béla' zsebircikáló párhuzamos jelenetét. Ebben a külkereskedőnk rájön, hogy egy holland gerlicepár lenne a legalkalmasabb ajándék az almásparti törzsfőnökök tanácsának elnöke számára, azzal lehetne a szívéhez férközni. A magyar üzletkötők szerint viszont herendi étkészletet illik ajándékba adni, nem pár vacak madarat. Azzal csak lejártnánk a magyar külkereskedelem egész tekintélyét. Az elnök nem kaphatja, amire vágyik, így az üzlet kútbaesik.
- 13 Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma.
- 14 Pontosabban: a Komi, Mari, Mordvin, Udmurt Köztársaságban és a Hanti-Manysi Autonóm Körzetet kerestük fel 1993. június 20. – július 4 között.
- 15 Göncz Árpád ugyan júniusi útja alkalmával már kitüntetett öt személyt közülük, de azután diplomatáink elértek további kilencet; s ezek ugyanúgy kiérdemelték a felső szintű magyar elismerést.
- 16 Az igazság kedvéért meg kell említenem, hogy természetesen nemcsak a volt koronázó város számára gyűjtöttem a kapcsolatokat. Elmentem én pl. Bábolnára is (1993.09.23.) közép-ázsiai és moldovai küldöttséget fogadni és folyamatosságot adni épülő gazdasági kapcsolatainknak.
- 17 Az akkori török nagykövetnek megpróbáltam elmagyarázni, hogy én, éppúgy mint a törökök, nagyrabecsülöm Szulejmán szultán belpolitikáját – törökül ezért kapta a „kánuni”, azaz törvényhozó melléknevet –, de Szigetvár megtámadásáért ne tőlünk várjanak elismerést. A támadó és a hont védő közé egyenlőségjelet tevő emlékmű sérti a magyarokat. A nagykövet meghallgatott. Jó volt a kapcsolatunk; ezért nem mondta ki, hogy ő már tudja: a szigetvári önkormányzat megcsókolja a szultán kaftánját, ha elég pénzt kap.
- 18 ha úgy tetszik: a parlamenti patkó túloldalán
- 19 Ez a felemás viselkedésünk jól jelzi helyzetünket. A hosszú magyarelles uralom alatt a Trianon utáni országmentő kormányzóból sikeresen torzítottak népellenes fasisztát, zsidó honfitársainkat védtelenül hagyó figurát. A kommunisták mindent elkövettek, hogy Magyarországnak kijusson – ha lehet, még a németekénél is nagyobb – felelősség a világegésért. Így azután az ismételt országcsönkítást igazolni lehetett.
- 20 Engedékeny demokratikus szokás szerint a külügyi bizottság elnöke kezdettől ellenzéki volt.
- 21 Ez 1994. kampányban balesetet szenvedett és ezután a nyakcsigolyáit tehermentesítő fémkorona-szerű szerkezettel jelent meg mindenütt. Az emberi részvét is segítette győzni.
- 22 „Az ukrán szerződés hazai szemmel” c. írásomban elemi érdekeinkre hívtam fel a figyelmet: „Ukrajnán keresztül haladnak hazánk számára létfontosságú energiaszállítási útvonalak és fontos vasútvonalak.” És egy kevésbé számba vett szempont: „...Szlovákia bizony aktívan törekszik Kijevvel való kapcsolatait szorosabbra fűzni – és teszi ezt oly módon, hogy az ukrán–magyar együttműködés ellen hasson.”
- 23 Sőt, a Székesfehérvári MDF és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat szervezésében 1994 márciusában 45 gyermekeket fogadtunk Kárpátaljáról és helyeztünk el fehérvári és városkörnyéki családoknál kététes időtartamra.

- 24 Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége.
- 25 Részt vett: Ágoston András (a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke), Duray Miklós (a felvidéki Együttélés Politikai Mozgalom elnöke), Fodó Sándor (a Kárpátaljai Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke) és Markó Béla (a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke). A helyi lap (a kéthetente megjelenő Független Székesfehérvár) a nyitott beszélgetéssel összekötött tanácskozást „Kis magyar csúcsnak” nevezte el.
- 26 Föderalistische Union Europäischer Volksgruppen, angol rövidítése: FUEN.
- 27 Ez annyira így volt, hogy még a Boross Péter részéről – mind felfogása, mind viselkedése miatt – nagyon rossz szemmel nézett Jeszenszky is maradt a helyén.
- 28 A nyíltan a kormány ellen dolgozó rádió- és tévéelnök lemondatása, s meghamisított hírek miatti műsorváltás- és törlés.
- 29 A módszer főpróbájának tekinthető a már érintett 1991. év végi költségvetési vita és szavazás.
- 30 Megyesi Gusztáv: Caligula istállója c. Magyar Hírlapos szövegből elég egy kicsiny részlet: „A gyászt csak azért említem, mert tegnap reggel fél kilenc és kilenc között (tanúk igazolják), egy macska vonult végig Óbudán a Harrer Pál utcában, mellső lábára valaki fekete gyászszalagot kötött.”
- 31 Újabbban a Covid 19-járvány ellen hozott rendkívüli intézkedések kapcsán ugyanezt a vádat felmelegítették Orbán Viktorra átszabva. Pedig órá még annyira sem illik, mivel eddig sorozatban nyerte a választásokat, és jelenleg is tartja a többségét.
- 32 Vendégem volt Entz Géza, az újonnan alakult Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Kasza József, a délvidéki Szabadka polgármestere, Csáky Pál felvidéki kereszténydemokrata alelnök és képviselő, Aboimov orosz és Kussbach osztrák nagykövet, Göncz Árpád köztársasági elnök, Zdenko Skrabalo, Horvátország berni nagykövete; azután megint a határon túli magyarok közül Ágoston András, vajdasági politikus, a VMDK elnöke, Duray Miklós a felvidéki Együttélés, Fodó Sándor a KMKSZ és Markó Béla az RMDSZ elnöke. (A választás után egy ideig még belföldi személyiségekkel folytattam: pl. Juhász Judit volt szövívővel, Kupa Mihály volt pénzügyminiszterünkkel.)
- 33 Később, az első Orbán-kormány idején fel is tűnt akkori gazdasági miniszterünknek, Chikán Attilának Magyarország EU-felvételének lelkes olasz támogatása. Ebben szerepem lehetett nekem is, mert minden irántunk elfogadónak mutatkozó viszonylatot is igyekeztem tovább építeni. Olasz vonatkozásban viszont ki kell emelnem a mindenki által nagyon kedvelt nagykövetünk, Szörényi László színes személyiségét, helyismeretét és adomázó kedvét; Pintér Lajos tiszteletbeli konzulunk hangadó értelmiségekkel és vezető szakemberekkel, valamint politikusokkal meglevő széles körű kapcsolatait, nagy elismertségét.